

TNTL

Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde

Uitgegeven vanwege de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden

Deel 132 (2016), afl. 4

Uitgeverij Verloren

ISSN 0040-7550

ISBN 978-90-8704-635-4

TNTL verschijnt viermaal per jaar; een jaargang bevat tenminste 320 bladzijden.

Redactie

dr. S. Bax, dr. Y. van Dijk (redacteur boekbeoordelingen), dr. C.J. van der Haven, dr. M. Hogenbirk, M. Kestemont (webredacteur), dr. P.H. Moser, dr. F. Van de Velde, dr. H. Van de Velde, dr. F.P. Weerman, dr. M. van Zoggel

Redactieraad

dr. B. Besamusca (Utrecht), dr. L.M.E.A. Cornips (Amsterdam), dr. P. Couttenier (Antwerpen), dr. D. De Geest (Leuven), dr. R. Howell (Madison, WI), dr. M. Hüning (Berlijn), dr. A.B.G.M. van Kalmthout (Amsterdam), dr. M. Kemperink (Groningen), dr. J. Konst (Berlijn), dr. E.J. Krol (Praag), dr. M. van Oostendorp (Amsterdam), dr. H.-J. Schiewer (Freiburg), dr. A. van Strien (Amsterdam), dr. M. Van Vaeck (Leuven), dr. B. Vervaeck (Leuven), dr. R. Willemyns (Brussel)

Redactiesecretariaat

Huygens Instituut der KNAW

t.a.v. dr. M. van Zoggel

Postbus 10855

1001 EW Amsterdam

redactiesecretaris@tntl.nl

Abonnementen

Regulier €60,-; studenten en onderzoekers (AIO's & OIO's) €40,-; instellingen €90,- (telkens per jaargang, incl. verzendkosten). Abonnees buiten de Benelux wordt €10,- verzendkosten in rekening gebracht. Losse nummers kosten €15,-.

Uitgever en abonnementenadministratie

Uitgeverij Verloren, Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum, www.verloren.nl

telefoon 035-6859856, e-mail info@verloren.nl

rekening NL44INGB0004489940

Auteursrechten

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. No part of this publication may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Lexicale homogeniteit en lexicale voorkeur in de Nederlandse woordenschat van emoties

Abstract – This article looks into lexical homogeneity, i.e. the extent to which concepts are expressed by the same term, and lexical preferences, i.e. which term is preferred to express a concept, in the field of emotions in Dutch by analyzing three case studies, each on a different taxonomic level (that of the semantic field, the concept, and the word). The data consists of 615.000 occurrences of 233 emotion terms spread over 40 concepts gathered from a newspaper corpus of more than 500 million words. As the results show, age, part of speech, morphology, length and the basicness of emotions influence the relative success of the emotion terms.

1 Inleiding

In dit artikel bespreken we de interne structuur van emotieconcepten in het Nederlands. Enerzijds gaan we na welke factoren de lexicale homogeniteit, d.i. de mate waarin een concept gelexicaliseerd wordt door een eenzelfde term, beïnvloeden. Anderzijds willen we weten wat bepaalt welke term bij uitstek wordt gekozen om een concept uit te drukken, d.i. de lexicale voorkeur. We bespreken de resultaten van drie gevalstudies, waarbij we van het niveau van het semantische veld afdalen naar dat van het concept om vervolgens te eindigen bij het niveau van het woord. Aan de hand van multifactoriële analyses zullen we aantonen dat de lexicale homogeniteit en de lexicale voorkeur van emotieconcepten en -termen bepaald wordt door een veelvoud van met elkaar verbonden factoren zoals woordsoort, morfologische structuur en lengte, leeftijd, basisemotie en semantisch veld.

Hoe komt het dat we *verbaasd*, *verbluft*, *verrast*, *verstomd* en *verwonderd* kunnen zijn bij een onverwachtse gebeurtenis, maar dat we tijdens een slecht-nieuws-gesprek *ernstig* of *serieus* moeten blijven. Onze interesse gaat in deze voorbeelden niet zozeer uit naar het vertoonde gedrag (verbazing of ernst), maar naar de variatie in woordkeuze. Wat bepaalt hoeveel (bijna-)synoniemen we in eenzelfde situatie kunnen gebruiken? Op welke van die synoniemen vallen we het meest terug om onszelf uit te drukken? Is dit hetzelfde in Nederland als in België? Door te kijken naar het feitelijk taalgebruik in twee grote Nederlandstalige krantencorpora trachten we op deze vragen een antwoord te bieden. Voor we dieper ingaan op eerder onderzoek verricht naar emoties en de interne structuur van het Nederlands, reiken we eerst de werkdefinities aan van enkele basisbegrippen die vaak zullen terugkeren in deze bijdrage.

1.1 Basisbegrippen en werkdefinities

De driedelige taxonomie die we hier zullen aanhouden, semantisch veld-concept-woord, vinden we ook terug bij de woordveldtheorie (zie Geeraerts 2010: 35 e.v. voor een uitgebreide beschouwing). Aangezien er meerdere gangbare definities in omloop zijn voor deze begrippen, verhelderen we eerst de werkdefinities die aangehouden worden in dit artikel. Een semantisch veld wordt door ons opgevat als een verzameling in betekenis verbonden concepten. Concepten hebben vervolgens met categorisering te maken en verwijzen naar een mentale voorstelling van een referent of toestand. Die concepten kunnen gelexicaliseerd worden door een of meerdere woorden,¹ waarbij we hier focussen op concepten waarbij er concurrentie bestaat in lexicalisering, d.i. er zijn meerdere synoniemen. Met een voorbeeld illustreren we deze drie niveaus. Bijvoorbeeld: het semantisch veld 'kleding' bestaat uit concepten als:

- (1) KLEDINGSTUK GEMAAKT VAN EEN NIET-SPONZIGE, NIET-DONZIGE, NIET-WOLLIGE STOF MET EEN VOLLEDIGE RIJ KNOPEN, MET LANGE MOUWEN, MET EEN LENGTE TOT AAN DE TAILLE OF INGESTOPT TER HOOGTE VAN DE TAILLE, MET EEN STIJVE KRAAG (ook wel OVERHEMD²);
- (2) KLEDINGSTUK MET EEN LENGTE TOT AAN DE KUIT OF LANGER, MEESTAL RECHT, ZONDER SLUITING AAN HET UITEINDE VAN DE PIJPEN, GEMAAKT VAN EEN RELATIEF LICHT STOF (ook wel BROEK);
- (3) KLEDINGSTUK VAN ELASTISCHE STOF, NAUWSLUITEND, ZONDER SLUITING AAN HET UITEINDE VAN DE PIJPEN, MET EEN LENGTE TOT AAN DE ENKELS OF KUITEN (ook wel LEGGING).

Elk van deze concepten kan in het Nederlands gelexicaliseerd worden aan de hand van verschillende woorden. Het eerste concept uit voorgaande opsomming kan dan onder andere aangeduid worden door *shirt*, *overhemd* en *hemd*.

Wat in de semantische velden in deze bijdrage telkens terugkeert, is dat er lexicale variatie voorkomt binnen de concepten. Anders gezegd, er bestaat concurrentie tussen verschillende lexicalisering voor het concept. Willen we die lexicale variatie op conceptniveau bestuderen, dan kunnen we het aantal termen tellen waarmee het concept uitgedrukt kan worden. In het bovenstaande voorbeeld vinden we dan drie termen voor het concept OVERHEMD. We zijn evenwel niet alleen geïnteresseerd in het aantal termen, we willen ook weten welke van die termen het meest frequent zijn en hoe dit de interne structuur beïnvloedt. We belanden dan aan bij de lexicale homogeniteit en de lexicale voorkeur. De technische bespreking van deze lexicale maten volgt in paragraaf 2.

1 In de praktijk gaan we kijken naar concepten die gelexicaliseerd worden door *single word units* – op enkele *multi-word units* als *draagbare computer* of *web camera* na – en niet naar alle parafrastische uitdrukkingen die een concept kunnen beschrijven.

2 We spreken af dat concepten worden weergegeven in kleinkapitaal (CONCEPT) en termen in cursief (*term*). De woordkeuze om een concept te benoemen gebeurt – in principe – willekeurig, al gaat de voorkeur uit naar een doorzichtige beschrijving of naam.

1.2 Voorgaand onderzoek

Het begrip lexicale homogeniteit is geïntroduceerd in Geeraerts, Grondelaers & Speelman (1999) om de interne structuur van het Nederlands te bestuderen, maar de auteurs gaan hoofdzakelijk in op de invloed van regio, register en tijd. Soares da Silva (2015) onderzoekt de afzonderlijke invloed van endogene woorden, vreemde woorden en neologismen op de lexicale homogeniteit door te kijken wat hun aandeel is. In Geeraerts & Speelman (2010) wordt een regressieanalyse toegepast op dialectdata om de invloed van concepteigenschappen als vaagheid, saillantheid en negatieve connotatie te onderzoeken op lexicale heterogeniteit (d.i. de tegenovergestelde invalshoek). De implementatie van deze concepteigenschappen is echter sterk bepaald door de geografische spreiding van de dialectdata en daardoor niet rechtstreeks vertaalbaar naar onze materiaalverzameling (zie *infra*). Wat betreft lexicale voorkeur volgen we grotendeels Zenner, Speelman & Geeraerts (2012) in hun selectie van verklarende variabelen om de invloed op het succes van termen te meten. Waar bij Zenner, Speelman & Geeraerts (2012) de nadruk ligt op het succes van anglicismen, concentreren we ons in dit artikel op emotietermen. Zo wordt een variabele als brontaalfrequentie minder van belang, terwijl valentie dat des te meer is.

Zoals eerder vermeld zal dit artikel op drie niveaus werken, dat van het semantische veld, dat van het concept, en dat van het woord. Op het eerste niveau zetten we comparatief vier velden tegen elkaar af. We hebben gekozen voor vier uiteenlopende semantische velden ('emotie', 'ICT', 'kleding', en 'verkeer'), waarbinnen er telkens voldoende lexicale variatie te vinden is. Het kledingtermenveld is overgenomen uit Geeraerts, Grondelaers & Speelman (1999: 39, 102) en wordt gekenmerkt door de alomtegenwoordigheid ervan (alle taalgebruikers komen ermee in aanraking) en de trendgevoeligheid. 'Verkeer' is een sterk overheidsgericht veld, waarbij veel van de termen opgenomen zijn in een nationale structuur, de Wegcode voor België en het rvv 1990 voor Nederland. 'ICT' en 'emotie' verschillen hiervan in twee opzichten: ICT is juist een meer internationaal gericht semantisch veld dat bovendien zeer recent is, terwijl van emotietermen kan worden gezegd dat ze juist los staan van alle structuren van bovenaf omdat ze zo verbonden zijn aan de innerlijke gevoelswereld. De trendgevoeligheid van kledingtermen aan de ene kant en de expressiviteit van emotietermen aan de andere kant maken dat we verwachten dat de interne structuur in de twee velden minder homogeen is: er zijn immers meer termen nodig om uiting te geven aan wat bedoeld wordt. Specifiek voor het semantisch veld van emoties verwacht Foolen (2012: 351) hier meer lexicale variatie dan bij concrete objecten, omdat het onderscheid tussen emoties veel minder strak afgelijnd is. Zoals zal blijken uit de eerste gevalstudie gedraagt het semantisch veld 'emotie' zich inderdaad anders (het kent minder lexicale homogeniteit), wat het interessant maakt om vanaf het tweede niveau de gevalstudies toe te spitsen op emoties.

Aangezien het onderzoek naar emoties verschillende onderzoekstradities omvat, willen we eerst duidelijk de contouren aflijnen waarbinnen dit artikel zich situeert. Het eerste onderscheid heeft te maken met het onderzoeksperspectief: onze bijdrage neemt een taalkundig perspectief in, maar wendt ook inzichten aan uit de psychologie en de antropologie. Hoewel emoties zelf geen taalkundige ob-

jecten zijn, verleent de taal er echter wel de meest directe toegang toe (Ortony, Clore & Collins 1988: 8). Binnen de taalkunde is er dan ook al veel onderzoek uitgevoerd over de relatie tussen taal en emotie: Wierzbicka (Harkins & Wierzbicka 2001) vertrekt daarbij bijvoorbeeld vanuit haar gekende *Natural Semantic Metalanguage* (NSM) theorie, en Kövecses (2003) bestudeert figuurlijke uitdrukkingen van emotie vanuit de conceptuele metafoorthetheorie.

Een tweede belangrijk onderscheid maken we tussen emoties (als *real world* fenomeen), emotieconcepten (het concept WOEDE kent vele vormen, van irritatie tot razernij), emotietermen (de synoniemen *boos* en *kwaad*) en de emotionele lading van woorden (*gevecht* is geen emotieterm op zich, maar heeft wel een sterk negatieve lading geassocieerd met WOEDE). Wij concentreren ons enkel op emotieconcepten en de termen om deze concepten uit te drukken. We laten bovendien het verschil tussen gevoelens, stemmingen, emoties enzoverder terzijde en gebruiken emoties al koepelterm voor al deze fenomenen.

Tot slot zijn we niet op zoek naar de betekenis van emoties zelf (of van emotieconcepten of -termen), maar naar de interne structuur van emotieconcepten. Een goed overzicht in dit verband is te vinden in Kövecses (2003), waarin hij de verschillende opvattingen opsomt over de definitie van emoties: emoties als waarden op een set van dimensies, als een opvolging van gebeurtenissen, als een sociale constructie, als een culturele categorie ...

Gegeven deze afbakening van emoties als emotieconcepten die worden uitgedrukt door emotietermen, eindigen we deze inleiding over de taalkundige benadering van emoties met een opmerking over comparatief onderzoek. De vraag heerst of emoties (dan wel emotieconcepten) universeel zijn. Doorgaans worden emoties beschouwd als een spectrum, waarbinnen dezelfde brandpunten (Harris 1995: 353), of eilanden (Daneš 2004: 31), gelexicaliseerd worden in verschillende talen en culturen. Specifiek voor WOEDE-termen stellen Frijda e.a. (1995: 126) en Wierzbicka & Harkins (2001: 7) dat er tussen talen vaak slechts subtiele semantische verschillen bestaan door de sociale context waarin de emotietermen gebruikt worden, en dat het in essentie dezelfde emotie is die benoemd wordt. Er wordt in dergelijk onderzoek meestal geen strikt onderscheid gemaakt tussen emotieconcept en emotietermen, en de lexicale variatie die bestaat tussen deze laatsten. Bij het implementeren van de verklarende variabelen doen we daarom zo veel mogelijk een beroep op datasets die dit onderscheid expliciteren, waarbij we bovendien waar mogelijk trachten te werken met Nederlandstalige data.

Zoals reeds vermeld is lexicale homogeniteit geïntroduceerd in Geeraerts, Grondelaers & Speelman (1999) als een van de maten om de structuur van het Nederlands te meten, en meer bepaald de convergentie en divergentie in de Nederlandse woordenschat. Alvorens in paragraaf 2 dieper in te gaan op de berekening van de lexicale homogeniteit van een concept, schetsen we eerst kort de context waarin deze maat in het leven is geroepen. Ten eerste wilden de auteurs nagaan hoe de Nederlandse woordenschat in België en die in Nederland zich ten opzichte van elkaar verhouden en ontwikkelen. De vraag die zij zich concreet stelden was of de twee variëteiten van het Nederlands in de periode van 1950 tot 1990 in woordenschat naar elkaar toe (convergentie) of van elkaar weg (divergentie) gegroeid zijn. Tegelijk keken ze naar de interne structuur van het Nederlands in ieder taalgebied, en meer bepaald naar de verhouding tussen standaardtaal en regio-

lectisch taalgebruik. Deze twee onderzoeksvragen zijn bijzonder relevant in het licht van de historische en (taal)politieke achtergrond van het standaardiseringsproces van het Belgisch Nederlands (voor een uitgebreid overzicht verwijzen we naar Geeraerts, Grondelaers & Speelman 1999: 12-29). Het Belgisch Nederlands heeft een standaardiseringsachterstand opgelopen, onder meer door de invloed van het Frans, de taal van verschillende overheersers in de periode vóór de stichting van de Belgische staat en nadien die van de politieke bovenlaag in de negentiende en het begin van de twintigste eeuw. Om zich te onttrekken aan de invloed van de Franstaligen, ontstaat er een strijd voor de emancipatie van het Nederlands in België. Met name vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw wordt op grootschalige, gemediatiseerde wijze de nieuwe norm voor Vlaanderen gepropagandeerd: er moet gestreefd worden naar aansluiting bij het Nederlands zoals dat gesproken wordt in Nederland, en dat vrij is van Franse leenwoorden. Deze ideologie van een homogene taalsituatie wordt bestempeld als de integrationistische visie, en staat in contrast met het particularisme, waar het Belgisch Nederlands als kandidaat-standaardtaal naar voren geschoven werd. Door deze specifieke standaardiseringsachtergrond van het Nederlands in België, kunnen we ook verwachten dat het Belgisch-Nederlandse materiaal zich anders zal gedragen dan dat van Nederland. Onder meer verwachten we dat de interne structuur van concepten, die we zullen meten aan de hand van de lexicale homogeniteit, in het Belgisch Nederlands minder stabiel is. Tot slot willen we nog opmerken dat het vervatten van de complexe geschiedenis van het Belgisch Nederlands in enkele regels noodgedwongen tekortdoet aan de subtiliteiten van de hele standaardiseringsgeschiedenis, maar zie bijvoorbeeld Van Hoof & Jaspers (2012) en Willemyns (2013) voor een overzicht van de standaardiseringsacties in de tweede helft van de vorige eeuw.

Alvorens de drie luiken een voor een aan te vatten, bespreken we in paragraaf 2 de dataverzameling en de verschillende maten die aan de basis van de analyses zul-

TABEL 1 Overzicht van de drie niveaus en de verschillende variabelen per niveau

Niveau	Veld	Concept	Woord
Onafhankelijke variabelen	semantisch veld	<i>emotie</i>	<i>emotie</i>
	register	<i>krant</i>	<i>krant</i>
	regio	regio	regio
		woordsoort	woordsoort
		basisemotie	basisemotie
		classificatie	classificatie
			oorsprong
			normativiteit
			lengte
			morfologie
			leeftijd
Afhankelijke variabele	Lexicale homogeniteit (I)	Lexicale homogeniteit (I)	Lexicale voorkeur (%)

len liggen. Om een eerste grip te krijgen op lexicale homogeniteit wordt in paragraaf 3 in de eerste gevalstudie de invloed van het semantisch veld onderzocht. We bevinden ons hierbij op het hoogste niveau van de taxonomische indeling veld-concept-woord. Daarna wordt in paragraaf 4 dieper ingegaan op de rol van concepteigenschappen voor de lexicale homogeniteit. Vanaf dit niveau spitst het onderzoek zich toe op het semantisch veld van emotie. Paragraaf 5, vervolgens, is gewijd aan de woordeigenschappen van een reeks emotietermen. Op dit laagste niveau bestuderen we welke eigenschappen een term succesvol maken om als voorkeursterm voor een bepaald emotieconcept gekozen te worden. Tot slot vatten we de bevindingen van de drie gevalstudies samen in paragraaf 6. Een overzicht van deze drie niveaus en de verschillende variabelen per niveau wordt weer gegeven in TABEL 1.

2 Voorbereidende stappen en berekeningen

Het doel van deze studie is om meer vat te krijgen op de lexicale homogeniteit en de lexicale voorkeur in het semantische veld van emoties. De twee begrippen zijn met elkaar verwant. Lexicale homogeniteit, of interne uniformiteit, drukt uit hoe eenduidig of stabiel een concept gelexicaliseerd wordt. Is er voor een bepaald concept slechts één uitdrukking voorhanden, dan is de kans zeer groot dat het concept telkens op dezelfde manier uitgedrukt zal worden. Het concept DOPJE DAT OP EEN FIETSVIENTIEL GEDRAAID WORDT zal dan bijvoorbeeld meestal verwoord worden met de term *ventieldopje*. Met andere woorden, de lexicalisering van het concept is zeer stabiel en dus is de lexicale homogeniteit zeer hoog, maximaal zelfs. Voor het concept FIETS, echter, bestaan er meerdere lexicaliseringsopties, want naast het voor de hand liggende *fiets*, zijn ook *rijwiel* en *tweewieler* mogelijke alternatieven. De lexicale homogeniteit is dus minder hoog dan bij DOPJE DAT OP EEN FIETSVIENTIEL GEDRAAID WORDT.

De overstap naar het begrip lexicale voorkeur is eenvoudig te maken. Met lexicale voorkeur bedoelen we het succes van een bepaalde term om een concept te lexicaliseren. In het geval van DOPJE DAT OP EEN FIETSVIENTIEL GEDRAAID WORDT gaat de lexicale voorkeur uit naar de term *ventieldopje*, terwijl voor FIETS er concurrentie bestaat tussen de drie synonieme termen. Stel, in een fictieve taalsituatie, kiezen zestien sprekers voor *fiets* en beide andere termen worden telkens door slechts twee sprekers gekozen. We kunnen dan zeggen dat er een lexicale voorkeur is voor *fiets*, hier de meest succesvolle term.

Aan de hand van drie gevalstudies, op telkens een dieper taxonomisch niveau, wordt bekeken (a) welke factoren de lexicale homogeniteit van een concept beïnvloeden, en (b) welke variabelen invloed hebben op het succes van een term. Op het hoogste niveau, dat van het woordveld, onderzoeken we of de mate van lexicale homogeniteit bepaald wordt door het semantisch veld waaruit een concept komt. Hierna dalen we af naar het niveau van het concept om na te gaan welke concepteigenschappen, zoals woordsoort, de lexicale homogeniteit beïnvloeden. Tot slot, om de lexicale voorkeur te bestuderen, bevinden we ons op het niveau van het woord zelf. Zijn woordeigenschappen als lengte of morfologische opbouw, bepalend voor het succes van een term? Alvorens de hypotheses en hun

operationalisering op deze drie niveaus toe te lichten, stellen we kort de voorbereidende stappen van de drie gevalstudies en de technische berekening van de gehanteerde lexicale maten voor.

2.1 Lexicale profielen

Voor zowel het berekenen van lexicale homogeniteit als van lexicale voorkeur wordt uitgegaan van lexicale profielen. Zoals Geeraerts, Grondelaers & Speelman (1999) het idee introduceerden, zijn profielen het geheel van alternatieve benamingen voor een concept uitgedrukt in de frequentieverhouding. TABEL 2 toont als voorbeeld het profiel van FIETS.

TABEL 2 Profiel voor het concept FIETS met fictieve frequenties

FIETS	Absolute frequentie	Relatieve frequentie
<i>Fiets</i>	16	80%
<i>Rijwiel</i>	2	10%
<i>Tweewieler</i>	2	10%

Voor vier semantische velden, ‘emotie’, ‘ICT’, ‘kleding’, en ‘verkeer’, werden in totaal 94 concepten³ geselecteerd, volgens de verdeling in TABEL 3. Een volledig overzicht van deze concepten is te vinden in Appendix 1. Om de alternatieve lexicalisering van de concepten te bepalen werden verschillende bronnen geraadpleegd. Voor de velden ‘emotie’, ‘ICT’ en ‘verkeer’ werden naast het *Van Dale*-woordenboek (Den Boon & Geeraerts 2005) ook drie online demo’s voor het vinden van semantisch gerelateerde woorden (ontworpen aan verschillende Vlaamse en Nederlandse universiteiten) (Bouma & Van der Plas z.d.; Peirsman 2008; Tjong Kim Sang 2008) geraadpleegd.⁴ Deze demo’s zijn getraind op de teksten uit één van de deelcorpora die ook in deze studie is gebruikt, namelijk het TwNC (zie volgende subparagraaf), en gebruiken verschillende onderliggende methodes als informatie over de syntactische relaties en Word- en FrameNet-structuren. De datasetselectie voor het woordveld ‘kleding’ komt in de volgende subparagraaf aan bod.

Aangezien we enkel geïnteresseerd zijn in alternatieve lexicalisering en niet louter in alle semantisch gerelateerde woorden (waartoe bijvoorbeeld ook antoniemen en hyponiemen behoren) hebben we ook een manuele controle uitgevoerd om zeker te zijn van de gezochte betekenis. In de volgende subparagraaf wordt hier verder op ingegaan. De alternatieve lexicalisering die we hier beschouwen moeten we overigens niet opvatten als absolute synoniemen, maar als bijna-synoniemen of conceptueel-semantische synoniemen. Dit houdt in dat de keuze voor de ene of de andere lexicalisering contextueel bepaald kan zijn, of, anders gezegd, dat hun stilistische of sociolinguïstische waarde niet identiek hoeft

3 De concepten binnen ieder semantisch veld zijn niet als exhaustief op te vatten voor het woordveld in kwestie noch behoren zij exclusief tot slechts één veld.

4 Vier ICT-concepten, namelijk *BLOGGER*, *HACKER*, *WEBMASTER*, en *WEBWINKELIER*, zijn overgenomen uit de dataset van Zenner, Speelman & Geeraerts 2012: 758-764.

te zijn (Geeraerts, Grondelaers & Speelman 1999: 37; Geeraerts, Grondelaers & Bakema 1994). De denotationele (d.i. dezelfde referent) en de connotationele (d.i. hetzelfde aanzien) waarde moet wel gelijk zijn voor de verschillende termen (Edmonds & Hirst 2002).

TABEL 3 Overzicht aantal concepten en termen verdeeld over de semantische velden

Semantisch veld	Aantal concepten	Aantal termen
<i>Emotie</i>	40 (20 ZN + 20 BN)	233 (88 ZN + 145 BN)
<i>ICT</i>	23	63
<i>Kleding</i>	14	60
<i>Verkeer</i>	17	53
Totaal	94	409

2.2 Deelcorpora en frequenties

Naast de verschillende synoniemen voor een concept maakt ook de frequentieverhouding deel uit van het lexicaal profiel. Acht deelcorpora vormen samen een lectaal gediversifieerde dataverzameling van meer dan 500 miljoen woorden, met een dimensie voor zowel regio als register. Alle data zijn verzameld voor de periode 1999-2004. TABEL 4 toont een overzicht van de verschillende deelcorpora, welk register en welke regio zij vertegenwoordigen, en voor welke semantische velden de corpora gebruikt zijn. Aan drie corpora is ook door de oorspronkelijke corpusamenstellers een naam toegekend, namelijk de twee krantencorpora (het Leuven News Corpus (LeNC) en het Twente News Corpus (TwNC)), waarin naast kwaliteitskranten ook populaire kranten gerepresenteerd zijn, en het Usenetcorpus (usenetPRC). Het Usenetcorpus bestaat oorspronkelijk uit drie parallelle discussiegroepen in iedere regio, maar de berichten over het onderwerp “computers” zijn niet meegenomen om een frequentiebias te vermijden voor de ICT-termen.

Met behulp van een pythonscript werd voor iedere lexicalisering van de gekozen concepten uit de velden ‘emotie’, ‘ICT’, en ‘verkeer’ automatisch de frequentie opgehaald uit de geannoteerde deelcorpora. Hier horen enkele kanttekeningen bij. Ten eerste, om mistekeningen door polysemie in de frequentieverhouding te beperken werd voor iedere term in ieder deelcorpus een steekproef genomen en werden telkens 30 willekeurige concordanties manueel gedesambigueerd om zeker te zijn van de gezochte betekenis. Concordanties met ‘verkeerde’ betekenissen, fouten ontstaan door de automatische parsing (verkeerde woordsoort, eigenaam...), vaste uitdrukkingen, en schrijffouten werden uitgesloten. In het voorbeeld in TABEL 5 is enkel de eerste concordantie met de betekenis ‘ringbaan’ relevant voor het concept RINGWEG (voor het semantisch veld ‘verkeer’). De absolute frequenties werden vervolgens herschaald op basis van het percentage ‘juiste’ treffers. Daarnaast werd er een minimale termfrequentie van vijf observaties ingesteld. Komt een alternatieve lexicalisering slechts een enkele keer voor in een deelcorpus, dan nemen we de term niet mee.

TABEL 4 Overzicht deelcorpora

Register	Regio	Naam	Semantisch veld	Bron
Kwaliteitskrant (formeel)	Vlaanderen	LeNC	emotie, ICT, verkeer	Heylen & Ruette 2013
	Nederland	TwNC		Ordelman e.a. 2007
Usenet (informeler)	Vlaanderen	usenetPRC	ICT, verkeer	Heylen & Ruette 2013
	Nederland			
Modemagazines (formeel)	Vlaanderen	-	kleding	Daems, Heylen & Geeraerts 2015
	Nederland	-		
Winketalages (informeler)	Leuven, Kortrijk	-	kleding	Daems, Heylen & Geeraerts 2015
	Leiden, Maastricht	-		

TABEL 5 Gedesambigueerde concordanties voor de term *ring*

Corpus/Tekst/Lijn	Concordantie	Betekenis
<i>quanp-be/298/76636</i>	Stevaert vindt de sluiting van de kleine <i>ring</i> rond- om Antwerpen een topprioriteit.	ringbaan
<i>usenet-nl/68041/41</i>	Al draagt een aap een gouden <i>ring</i> , het is en blijft een lelijk ding.	sieraad + vaste uit- drukking
<i>quanp-nl/808/129252</i>	Wat is de kick? Als ik in de <i>ring</i> oog in oog sta met mijn tegenstander.	boksring

Het deelcorpus voor het woordveld ‘kleding’ is op een andere manier samenge-
steld. Voor een uitgebreide beschrijving verwijzen we naar Geeraerts, Gronde-
laers & Speelman (1999) en Daems, Heylen & Geeraerts (2015). Kort samengevat
zijn voor de formele dimensie *modemagazines* uit de twee taalgebieden doorplo-
zen, waarbij de visuele referentie van het afgebeelde kledingstuk gold om de ge-
zochte betekenis (die van het profiel) te garanderen. Voor het informelere taalge-
bruik zijn winkelstraten in twee Vlaamse en twee Nederlandse steden bezocht en
de voorkomens op de labels in de *winketalages* geteld. Opnieuw verzekerde een
visuele inspectie van het kledingstuk de gevraagde betekenis.

Het verzamelen van al deze empirische gegevens is een arbeidsintensief werk,
waardoor de schaal van het onderzoek bescheiden blijft. Bovendien is het bij lexi-
caal onderzoek een extra uitdaging om steekproeven te vinden die groot genoeg
zijn. Bij de inferentiële statistieken (zie *infra*) is daarom telkens rekening gehou-
den met de aard en samenstelling van de data.

TABEL 3 toont hoeveel termen, verdeeld over de verschillende concepten, uit-
eindelijk zijn meegenomen voor ieder semantisch veld. In totaal gaat het om meer
dan een miljoen voorkomens van deze termen, waarvan ongeveer 615.000 emotie-
termen. Appendix 1 toont de frequenties van de termen in de verschillende velden.

2.3 Interne uniformiteitsmaat en succesmaat

Om profielen te gaan vergelijken in termen van lexicale homogeniteit en lexicale voorkeur volstaan absolute frequenties niet. Ten eerste zijn de corpora waaruit de profielen worden onttrokken niet noodzakelijk even groot. We gaan uit van de fictieve situatie in TABEL 6. Als we het succes van de term *spijt* om het concept BEROUW uit te drukken willen vergelijken in corpora X en Y, en louter naar de absolute frequentie kijken, zien we dat *spijt* succesvoller is in corpus X (90 > 56). Wanneer *spijt* echter binnen het profiel in ieder corpus bekeken wordt, en de frequentie dus verhoudingsgewijs wordt uitgedrukt in een percentage, krijgen we een ander beeld. In dit geval is *spijt* succesvoller in corpus Y (33% < 50%).

Het is daarnaast mogelijk om profielen van verschillende concepten met elkaar te vergelijken (zoals we zullen zien bij de maat voor lexicale homogeniteit). Wanneer de profielen uit hetzelfde corpus komen, leert het vergelijken van de absolute frequenties ons iets over het ‘succes’ van de termen in dat corpus. In het voorbeeld in TABEL 6, is *spijt* frequenter dan *fiets* in corpus X. Dit ‘succes’ kan echter sterk afhankelijk zijn van de samenstelling van het corpus. In een corpus dat enkel bestaat uit de sportkaternen van kranten is het zeer waarschijnlijk dat de FIETS-termen veel vaker voorkomen (zie Speelman, Grondelaers & Geeraerts 2003). Opnieuw leent de weergave in relatieve frequentie zich het beste voor de vergelijking tussen profielen binnen een corpus. *Fiets* blijkt succesvoller dan *spijt* (33% < 80%).

In de volgende subparagrafen werken we verder de mathematische benadering van lexicale homogeniteit en lexicale voorkeur uit.

TABEL 6 Fictief voorbeeld van drie profielen in twee verschillende corpora

BEROUW	abs. freq.	rel. freq.	abs. freq.	rel. freq.	FIETS	abs. freq.	rel. freq.
<i>Berouw</i>	108	40%	45	40%	<i>Fiets</i>	16	80%
<i>Spijt</i>	90	33%	56	50%	<i>Rijwiel</i>	2	10%
<i>Wroeging</i>	72	27%	11	10%	<i>Tweewieler</i>	2	10%
		Corpus X		Corpus Y			Corpus X

2.3.1 Interne uniformiteitsmaat I

Voor het meten van lexicale homogeniteit en lexicale voorkeur zijn twee maten in het leven geroepen. De eerste maat is I, de interne uniformiteit, geïntroduceerd door Geeraerts, Grondelaers & Speelman (1999),⁵ en wordt hier aangewend om de

5 Naast de interne uniformiteit introduceerden Geeraerts, Grondelaers & Speelman 1999 ook de externe uniformiteit U. Deze externe uniformiteit meet in hoeverre twee profielen op dezelfde manier gelexicaliseerd worden in twee verschillende deelverzamelingen. Op basis van het voorbeeld in TABEL 6 kunnen we het profiel voor BEROUW gaan vergelijken in corpus X en Y. *Berouw* wordt telkens in 40% van de gevallen gebruikt, voor *spijt* wordt 33% ‘gedeeld’ (d.i. de laagste relatieve frequentie, met andere woorden in beide corpora wordt *spijt* minstens in 33% van de gevallen gebruikt), en voor *wroeging* is er slechts 10% gelijkenis tussen de twee corpora. Terwijl U dus de overlap (het ‘gedeelde’, de gelijkenis) tussen twee profielen kwantificeert, beschouwt I het profiel op zichzelf. Vervolgens kan de I van verschillende profielen met elkaar vergeleken worden.

lexicale homogeniteit van een concept te berekenen.⁶ We lichten eerst de mathematische benadering van de lexicale homogeniteit uit en verduidelijken in de volgende alinea aan de hand van enkele voorbeelden. De interne uniformiteit drukt uit in hoeverre in een subcorpus voor een bepaald concept eenzelfde benaming wordt gekozen. We spreken van maximale uniformiteit wanneer een concept uitgedrukt wordt door één term. Wanneer er verschillende benamingen zijn voor een concept, levert dit een minder homogene situatie op en bijgevolg een lagere uniformiteit. Bovendien speelt in dit geval de dominantie van de verschillende benamingen een rol (zie *infra*, bij de bespreking van de situaties in TABEL 7). Om dit te kunnen kwantificeren hebben Geeraerts, Grondelaers & Speelman (1999: 46) deze veronderstellingen omgezet in een formule voor de interne uniformiteitsmaat I . Een gegeven concept Z in een gegeven deelverzameling Y wordt uitgedrukt door de alternatieve benamingen x_1 tot x_n . De interne uniformiteit wordt vervolgens berekend door de som (Σ) te nemen van de relatieve frequentie ($F_{Z,Y}(x_i)$) in het kwadraat van ieder van de alternatieve benamingen voor het concept:

$$I_Z(Y) = \sum_{i=1}^n F_{Z,Y}(x_i)^2$$

Aan de hand van de vier situaties in TABEL 7 lichten we de interne uniformiteit en haar berekening uitgebreider toe.

Bij een maximale interne uniformiteit wordt uitgegaan van volledige homogeniteit bij het benoemen van een concept. Dit houdt een situatie in waarbij er voor een concept geen alternatieve lexicalisering zijn. In TABEL 7 wordt deze situatie voorgesteld door het concept *WOEDE* dat slechts gelexicaliseerd wordt door één variant. Dat een concept slechts uitgedrukt wordt door één term hoeft niet te betekenen dat het helemaal geen synoniemen kent in het Nederlands. De interne uniformiteit wordt immers bekeken in een gegeven situatie op een bepaald moment, zoals het Middelnederlands (taal op een bepaald moment in de tijd) of het hedendaagse Nederlands in het *Staatsblad*, het zogenaamde *Wetstrates* (taal in een bepaald register). Hoewel voor de term *rotonde* bijvoorbeeld geen alternatieven te vinden zijn in de Belgische Wegcode, is in de Belgisch-Nederlandse omgangstaal de term *rondpunt* een frequent gebruikt synoniem. De interne uniformiteit voor het concept *ROTONDE* is met andere woorden maximaal in de Belgische Wegcode, maar ligt lager in het meer informele register van de omgangstaal.

De uniformiteit wordt lager naarmate (a) er meerdere alternatieve termen om het concept uit te drukken bestaan, en (b) meer van die alternatieven dominant worden. In eerste instantie speelt het *aantal* varianten een rol. Wanneer we de concepten *ERNSTIG* en *WANTROUWIG* in TABEL 7 vergelijken, zien we dat de uniformiteit lager ligt wanneer er meer varianten zijn ($82\%^2 + 18\%^2 = 70\%$ vs. $82\%^2 + 4\%^2 + 6\%^2 + 8\%^2 = 68\%$). Daarnaast is ook de *dominantie* van de verschillende lexicalisering van belang. Hoewel het concept *VERBAASD* in TABEL 7 evenveel

6 Speelman & Geeraerts 2008 vergelijken drie alternatieve methodes om de lexicale heterogeniteit van concepten te meten, waarbij de profielgebaseerde berekening het haalt van de twee andere. Het verschil met deze studie ligt voornamelijk in de aard van de dataset, die bij Speelman en Geeraerts gebaseerd is op materiaal uit een dialectwoordenboek met daardoor ook gedetailleerde gegevens over de geografische spreiding in het dialectgebied.

varianten telt als WANTRUWIG, is de interne uniformiteit beduidend lager (68% vs. $34\%^2 + 30\%^2 + 28\%^2 + 8\%^2 = 29\%$).⁷ Dit grote verschil valt te verklaren doordat drie van de vier varianten om het concept VERBAASD uit te drukken sterk met elkaar concurreren om de dominantie, terwijl er voor het concept WANTRUWIG een uitgesproken voorkeursterm is.

Tot slot geven we aan dat de veronderstelling hier bovendien is dat maximale standaardisatie gelijk staat aan maximale interne uniformiteit (één term per concept). Met andere woorden, we nemen aan dat in het Standaardnederlands ieder concept door slechts één term gelexicaliseerd wordt. Het is daarom aangewezen de interne uniformiteitsmaat op een vergelijkende manier te hanteren. We weten immers dat het Nederlands Nederlands meer gestandaardiseerd is dan het Belgisch Nederlands (Geeraerts, Grondelaers & Spielman 1999: 47), en dus als maatgevend kan gelden.

TABEL 7 Fictief voorbeeld van vier profielen

WOEDE	%	ERNSTIG	%	WANTRUWIG	%	VERBAASD	%
<i>woede</i>	100	<i>ernstig</i>	82	<i>wantrouwig</i>	82	<i>verbaasd</i>	34
		<i>serieus</i>	18	<i>wantrouwend</i>	4	<i>verrast</i>	30
				<i>argwanend</i>	6	<i>verwonderd</i>	28
				<i>achterdochtig</i>	8	<i>verstomd</i>	8
	I=100		I=70		I=68		I=29

2.3.2 Succesmaat

De tweede maat dient om lexicale voorkeur te kwantificeren en vertrekt eveneens van het profiel voor een concept. De relatieve frequentie in het profiel levert rechtstreeks de succesmaat op. In het voorbeeld in TABEL 8 is *vrees* de meest succesvolle term om het concept ANGST uit te drukken. Het is daarenboven ook interessant om de vergelijking te maken tussen het succes van termen voor verschillende concepten. Op deze manier kunnen we nagaan welke termen typisch dominant zijn in een profiel.

De hier voorgestelde interne uniformiteitsmaat om de lexicale homogeniteit te kwantificeren en de succesmaat voor lexicale voorkeur vormen de basis voor de drie gevalstudies die we zullen voorstellen in de volgende paragrafen. Op het niveau van het semantisch veld en van het concept werken we met de interne uniformiteitsmaat als afhankelijke variabele, op het niveau van het woord geldt hiervoor de succesmaat.

⁷ Een kleine vergelijking illustreert waarom de relatieve frequentie van de verschillende varianten gekwadeerd wordt en er niet louter het gemiddelde berekend wordt. De gevonden interne uniformiteit voor beide concepten (68% voor WANTRUWIG en 29% voor VERBAASD) verschilt beduidend, doordat er bij het kwadrateren meer gewicht wordt gegeven aan de dominante term(en). Daartegenover staat dat er voor zowel WANTRUWIG als VERBAASD in TABEL 7 vier varianten zijn, waardoor het gemiddelde dus telkens 25% bedraagt, wat nietszeggend is met betrekking tot de homogeniteit van de twee concepten.

TABEL 8 Succeswaarden voor ANGST-termen in het krantentaalcorpus

angst	abs.freq.	conceptfreq.	succescijfer/rel.freq.
<i>angst</i>	24723	71025	24723/71025 = 35%
<i>bangheid</i>	18	71025	18/71025 = 0%
<i>schrik</i>	8324	71025	8446/71025 = 12%
<i>vrees</i>	37960	71025	37960/71025 = 53%

3 Onomasiologische lexicale homogeniteit op het niveau van het semantisch veld

3.1 Hypothese en voorstelling variabelen

Op het hoogste niveau van het drieluik van deze gevalstudie kijken we naar de invloed van het semantisch veld op de lexicale homogeniteit. Voorgaand onderzoek heeft het belang van het semantisch veld reeds aangetoond voor interne en externe uniformiteit (Geeraerts, Grondelaers & Speelman 1999; Soares da Silva 2010), voor het succes van anglicismen (Zenner, Speelman & Geeraerts 2012), voor onomasiologische heterogeniteit in dialectische data (Franco, Geeraerts & Speelman 2015) en voor het effect van taalnormering (Geeraerts & Grondelaers 1997).

De vier geselecteerde velden ‘emotie’, ‘ICT’, ‘kleding’, en ‘verkeer’, verschillen van elkaar in verscheidene opzichten. Terwijl ‘ICT’ een vrij recent veld is, zijn de andere velden reeds langer gevestigd en hebben ze meer tijd gehad om tot een stabiele interne toestand te evolueren (Geeraerts, Grondelaers & Speelman 1999: 148). ‘ICT’ is bovendien eerder internationaal gericht, terwijl ‘verkeer’ erg geënt is op nationale structuren (zoals officiële verkeersreglementen). Ook de velden ‘kleding’ en ‘emotie’ onderscheiden zich van de rest. De trendgevoeligheid van kledingstermen aan de ene kant en de expressiviteit van emotietermen aan de andere kant maken dat de twee velden in aanmerking komen voor een lagere interne uniformiteit: er zijn immers meer termen nodig om uiting te geven aan die expressiviteit. Specifiek voor het semantisch veld van emoties verwacht Foolen (2012: 351) meer lexicale variatie dan bij concrete objecten, omdat het onderscheid tussen emoties veel minder strak afgelijnd is.

Door de gelaagde structuur van het corpus kunnen we ook onderzoeken of de verschillen op het niveau van het semantisch veld onderhevig zijn aan lectale variatie. Enerzijds beschikken we voor ieder semantisch veld over de interne uniformiteitswaarden voor het Belgisch Nederlands en het Nederlands Nederlands. Anderzijds beschikken we voor de velden ‘ICT’, ‘kleding’, en ‘verkeer’ over zowel standaard- als substandaardtaalmateriaal. Voor de variabele regio verwachten we voor het Belgisch Nederlands een minder hoge lexicale homogeniteit door de standaardiseringsachterstand van het Nederlands in België. Een alternatieve hypothese zou zijn dat het Nederlands Nederlands typisch expressiever is dan het Belgisch Nederlands (Permentier 2004), waardoor er meer variatie is voor het lexicaliseren van een concept. Meer variatie houdt meer concurrentie in, en dus een lagere interne uniformiteit.

Een tweede domein waarop het verschil in standaardisering een rol speelt is bij het vergelijken van de twee registers. Terwijl we standaardtaal mogen verwachten in de kwalitatieve kranten (voor ‘ICT’ en ‘verkeer’) en de modemagazines (voor ‘kleding’), vertoont het taalgebruik in resp. Usenetberichten en winkletalages vaak meer kenmerken van informele(re) taal (Grondelaers e.a. 2001a; Geeraerts, Grondelaers & Speelman 1999). We verwachten dan ook een lagere interne uniformiteit op het lagere taalniveau.

TABEL 9 geeft samengevat weer welke variabelen op het hoogste niveau onderzocht worden, welke waarden de variabelen toegewezen kunnen krijgen, en wat de voornaamste verwachtingen zijn.

TABEL 9 Overzicht variabelen, waarden en verwachtingen op het hoogste niveau

	Variabelen	Waarden	Verwachtingen
Onafhankelijk	semantisch veld	emotie, ICT, kleding, verkeer	lagere I voor ICT, of lagere I voor kleding & emotie
	register	standaardtaal, substandaardtaal	lagere I voor substandaardtaal
	regio	Belgische Nederlanden, Nederlands Nederlanden	lagere I voor Belgisch Nederlanden
Afhankelijk	I		

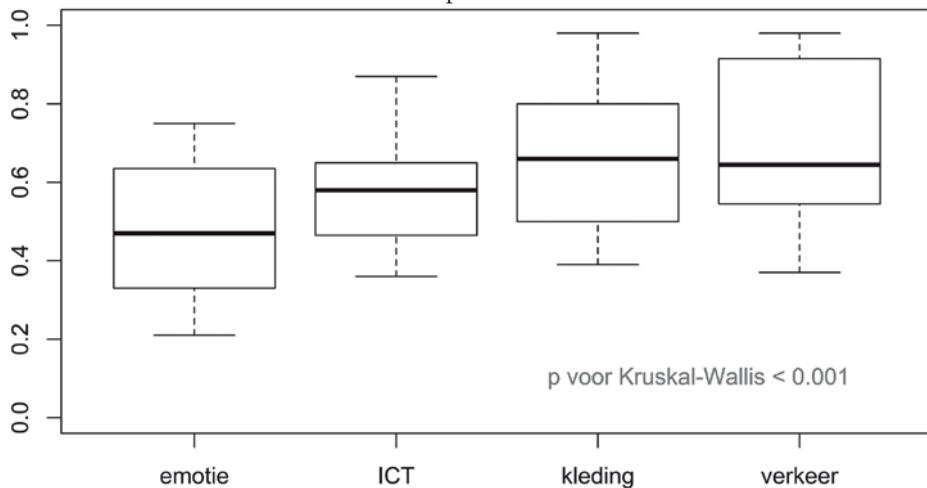
3.2 Analyses, resultaten en interpretatie

Om na te gaan of de lexicale homogeniteit beïnvloed wordt door het semantisch veld, berekenen we de interne uniformiteit voor 94 concepten verdeeld over vier semantische velden volgens de verdeling uit TABEL 3. Voor alle berekeningen in dit artikel doen we beroep op de statistische software *R* (R Core Team 2014). Alvorens na te gaan of er een significant verband bestaat tussen lexicale homogeniteit en semantisch veld, gaan we na of de meetpunten een normale verdeling volgen. Aangezien we hier met een twijfelgeval te maken hebben ($p = 0.04$ bij de Shapiro-Wilktoets voor normaliteit), gebruiken we de Kruskal-Wallistoets, een niet-parametrische test die met dit type dataverdeling kan omgaan.

Volgens de verwachtingen vinden we dat semantisch veld een invloed heeft op de lexicale homogeniteit ($p < 0.05$). SCHEMA 1 toont de verdeling van de interne uniformiteitswaarden per semantisch veld.⁸ Om de visuele observatie dat emotie duidelijk lager scoort dan de andere velden statistische kracht bij te zetten, vergelijken we ook paarsgewijs alle velden. We vinden hierbij dat enkel de paarsgewijze vergelijkingen met het emotieveld significant zijn. Bovendien is het verband tus-

⁸ Ook wanneer we de invloed van het semantisch veld onderzoeken in strikt dezelfde corpora, nl. de krantencorpora en dus kleding buiten beschouwing laten, vinden we dat emotie significant verschilt van de andere velden.

SCHEMA 1 Invloed van semantisch veld op de interne uniformiteit I

sen semantisch veld en I niet langer significant wanneer we de emotieconcepten buiten beschouwing laten.

Kijken we vervolgens na of het effect van het semantisch veld onderhevig is aan lectale variatie, dan vinden we geen significant effect voor regio. Zowel in het Belgisch Nederlands als in het Nederlands Nederlands vinden we hetzelfde patroon terug, namelijk dat het semantisch veld van emotie significant verschilt van de drie andere semantische velden. Voor het effect van register moeten we werken met een subset van de concepten, omdat we enkel voor de drie velden ‘ICT’, ‘kleding’, en ‘verkeer’ gegevens hebben in twee verschillende registers. Ook dit effect is niet significant. Bovendien is er, door de afwezigheid van het emotieveld, niet langer een effect van semantisch veld op de interne uniformiteit.

De bevindingen op het hoogste niveau, dat van het semantisch veld, kunnen we kort samenvatten: de lexicale homogeniteit is afhankelijk van het semantisch veld. Van de vier onderzochte semantische velden liggen de interne uniformiteitswaarden voor emoties het laagst. Het lijkt plausibel dat de expressiviteit van emoties ertoe leidt dat er meer variabiliteit (nodig) is bij het uiten van emotieconcepten.

Voor de twee volgende niveaus, dat van het concept en dat van het woord, zullen we inzoomen op enkel het semantisch veld van emoties. Door de samenstelling van de dataverzameling houdt dit noodzakelijkerwijze in dat we ook register constant houden, aangezien we enkel over krantenmateriaal beschikken voor de emotietermen.

4 Onomasiologische lexicale homogeniteit op het niveau van het concept

4.1 Hypothese en voorstelling variabelen

Op het tweede niveau van ons drieluik richten we ons op de concepteigenschappen van emoties en trachten we na te gaan of de lexicale homogeniteit afhankelijk

is van het type concept. De invloedrijke rol van concepteigenschappen op de lexicale homogeniteit is al eerder bevestigd door Soares da Silva (2015) en Geeraerts & Speelman (2010). De aard van het veld en de aard van de dataverzameling bepalen mee welke conceptkenmerken relevant en bovendien operationaliseerbaar zijn. De meeste van de verklarende variabelen in Geeraerts & Speelman (2010) komen bijvoorbeeld voort uit de eigenschappen van het dialectwoordenboek aan de basis van de studie, zoals observationele hiaten (het aantal locaties waar het concept niet vermeld wordt) of perifrastische omschrijvingen voor concepten.

Omdat we werken binnen het semantisch veld van emotie, gaan we ook de invloed van enkele concepteigenschappen eigen aan emoties onderzoeken. Een belangrijk begrip in het emotie-onderzoek is dat van de basisemotie. Het basisemotie-onderzoek⁹ schuift op grond van verschillende redenen (denk aan gezichtsuitdrukkingen, bouwstenen voor niet-basisemoties...) verschillende kanshebbers naar voren die in aanmerking komen om als basisemotie geklasseerd te worden. Ongetwijfeld het meest bekend is psycholoog Ekman (bijvoorbeeld Ekman, Friesen & Ellsworth 1972), die in zijn onderzoek spreekt van zes basisemoties (woede, blijheid, angst, verdriet, afkeer en verbazing), maar de lijst later uitbreidt met elf andere emoties in Ekman (1999). Plutchik (1980) spreekt van acht basisemoties (aan de zes basisemoties van Ekman voegt hij vertrouwen en anticipatie toe) en in populaire theorieën over de primaire emoties vinden we de vier b's terug: bang, boos, blij en bedroefd (voor een vergelijkend overzicht van basisemotie-opsummingen zie Ortony & Turner 1990). Het probleem bij deze niet-taalkundige¹⁰ benaderingen is dat er geen onderscheid gemaakt wordt tussen concept en term, wat net het vertrekpunt is bij de profielgebaseerde methode. We beschouwen daarom hier de basisemoties op conceptniveau en gaan na of het al dan niet geklasseerd worden als basisemotie (volgens (een van) deze groeperingen) effect heeft op de lexicale homogeniteit van de concepten. Er zijn twee concurrerende hypothesen wat de invloed van het behoren tot de categorie van de basisemoties op de lexicale homogeniteit betreft. Enerzijds kunnen we verwachten dat de basisemoties een lagere interne uniformiteitswaarde hebben, aangezien een dergelijk basisconcept nuanceverschillen oproept in de vorm van verschillende synoniemen. Soriano e.a. (2013: 339-340) nemen aan dat WOEDE vaak, en daarom op veel manieren, wordt gecodeerd in taal en dat er dus veel variatie te verwachten valt. Anderzijds is het ook een mogelijkheid dat de basisconcepten doorgaans gelexicaliseerd worden door één basisterm. Deze lexicale dominantie leidt tot een hogere interne uniformiteit voor de basisemoties.

9 Het basisemotie-onderzoek is niet onbesproken. Zeker het onderzoek van Ekman oogst ook veel kritiek uit psychologische en antropologische hoek (zie Plamper 2015: 147-163 voor een overzicht), maar ook vanuit de NSM-theorie komt er commentaar (Enfield 2001: 190).

10 Ook bij taalkundige benaderingen is het onderscheid tussen concept en term niet altijd even duidelijk noch wordt de fundering voor de indeling volgens basisemotie telkens geëxpliciteerd. Kövecses 2003 verwijst naar de categorisatietheorie van Rosch om emotiewoorden op te splitsen in basis- en niet-basisemoties. Enerzijds plaatst hij 'woede' in het midden van een verticale hiërarchie tussen de hyperonieme categorie 'emotie' en de hyponieme categorie 'irritatie', anderzijds interpreteert hij basisemoties op een horizontaal niveau en kijkt hij naar de prototypiciteit van emotiewoorden ('woede' is dan samen met 'angst' en 'verdriet' meer basis dan bijvoorbeeld 'trots' en 'verbazing'). Hij preciseert echter niet op welke objectieve grond hij dit doet, en kiest met 'woede' een erg prototypisch voorbeeld.

Een tweede conceptkenmerk gelinkt aan emoties is valentie. Positieve emoties (zoals blijheid) worden onderscheiden van negatieve emoties (zoals woede), en vaak wordt ook nog een neutrale categorie toegevoegd (voor emoties als ernst). Andere emotieclassificaties ontwaren ook dimensies als betrokkenheid, spanning en aangenaamheid (voor een overzicht zie Fontaine 2013). Uit het GRID-instrument ontwikkeld door Fontaine, Scherer & Soriano (2013), waarbij voor 24 emotietermen 142 kenmerken zijn bevestigd, komen vier dimensies naar voren: *valence* 'valentie', *power* 'dominantie', *arousal* 'opwinding' en *novelty* 'nieuwigheid'. Voor het Nederlands beschikken we voor 4.300 woorden over ratings door participanten op een 7-punts Likertschaal voor de drie voornaamste dimensies (Fontaine & Scherer 2013: 122), namelijk valentie, dominantie, en opwinding (Moors e.a. 2013). In totaal komen 107 emotietermen, verspreid over 33 van de 40 emotieconcepten, uit onze dataset voor in deze lijst. Voor ieder concept berekenen we de gemiddelde score per dimensie over de lexicalisering van het concept heen. Het concept *ANGST* krijgt bijvoorbeeld gemiddeld een score van 2.45 op 7 (2.22 voor *angst* + 2.59 voor *schrik* + 2.55 voor *vrees*) voor valentie, waarbij lage valentie gelijkstaat aan negatieve valentie.

Opnieuw hebben we verschillende hypothesen voor het gedrag van de emotieconcepten naargelang hun positie per dimensie. Geeraerts & Speelman (2010) vinden dat negatief affect (of connotatie) leidt tot een significant lagere homogeniteit, doordat taboeconcepten aanleiding geven tot meer synonymie. Daar tegenover staat de Pollyanna-hypothese (Boucher & Osgood 1969) die stelt dat globaal gesproken positieve woorden meer frequent, maar ook meer gevarieerd worden gebruikt, wat resulteert in een lagere interne uniformiteit. Positieve en negatieve emoties zouden op hun beurt ook afgezet kunnen worden tegen neutrale emoties, een categorie waarvoor minder vlot emotietermen worden opgesomd (Vainik 2002: 337) en waarbinnen dus minder variatie zou kunnen bestaan.

Naast deze twee meer semantische concepteigenschappen houden we ook hier rekening met de lectale, in dit geval binationale, structuur van de dataset. We gaan na of de interne uniformiteit zich hetzelfde gedraagt in het Belgisch Nederlands als in het Nederlands Nederlands. Zoals reeds besproken bij het hoogste niveau, kunnen we verwachten dat de lexicale homogeniteit lager is in de Belgisch-Nederlandse woordenschat.

Tot slot houden we ook rekening met de lexicale categorie of woordklasse waartoe de concepten behoren. Hoewel dit in principe als een artificiële indeling kan beschouwd worden op conceptniveau (het adjectief *BOOS*, het substantief *WOEDE* en het werkwoord *BOOS ZIJN* hangen sterk samen in hun betekenis), behouden we het onderscheid. Het meeste onderzoek naar uniformiteit (zowel intern als extern) concentreert zich immers op nomina (als uitzondering vermelden we Grondelaers e.a. (2001b) voor een excursie naar preposities). Het is dan ook interessant om het uniformiteitsonderzoek uit te breiden naar andere woordsoorten. Naast twintig zelfstandige naamwoordconcepten, voegen we ook twintig bijvoeglijke naamwoordconcepten toe aan het semantisch veld van emotie. We verwachten dat bijvoeglijke naamwoorden een lagere interne uniformiteit hebben dan zelfstandige naamwoorden. Doordat bijvoeglijke naamwoorden typisch een ander zinsdeel omschrijven, zijn ze expressiever dan zelfstandige naamwoorden. Tegelijk vinden we dat het lexicale vernieuwingsratio voor adjectieven hoger ligt

dan voor substantieven (Pagel, Atkinson & Meade 2007: 719), doordat deze eerste groep minder van belang is om de globale betekenis van de zin over te dragen. Er is met andere woorden meer verloop bij de bijvoeglijke naamwoorden, wat de interne stabiliteit van het concept niet ten goede komt.

TABEL 10 somt op welke concepteigenschappen in het tweede luik onderzocht worden, de waarden die de variabelen toegewezen kunnen krijgen, en welke resultaten we verwachten.

TABEL 10 Overzicht variabelen, waarden en verwachtingen op het tweede niveau

	Variabelen	Waarden	Verwachtingen
Onafhankelijk	regio	Belgische Nederlands, Nederlands Nederlands	lagere I voor Belgisch Nederlands
	woordsoort	bijvoeglijk naamwoord, zelfstandig naamwoord	lagere I voor bijvoeglijk naam- woord
	basisemotie	basisemotie, geen basisemotie	<i>beide richtingen</i>
	classificatie	hoge/lage score voor va- lentie	<i>beide richtingen voor valentie</i>
	classificatie	hoge/lage score voor do- minantie	
	classificatie	hoge/lage score voor op- winding	
Afhankelijk	I		

4.2 Analyses, resultaten en interpretatie

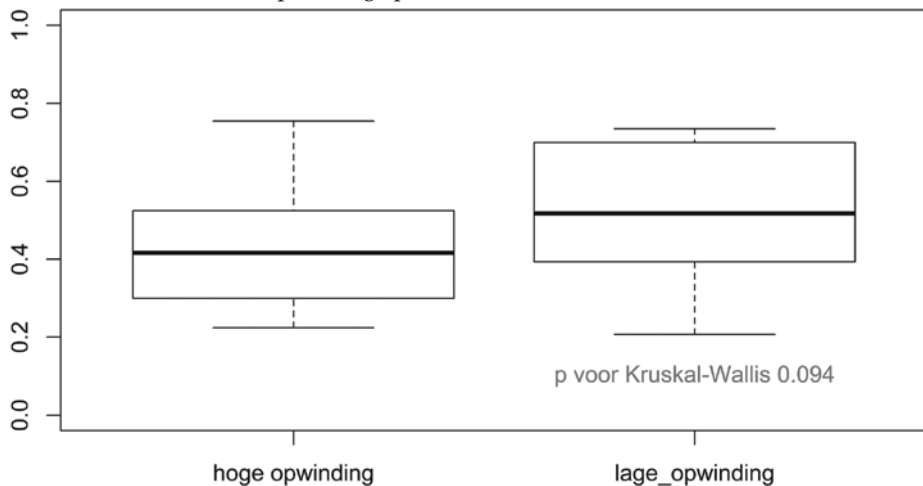
Op het tweede niveau willen we onderzoeken welke concepteigenschappen de lexicale homogeniteit beïnvloeden. De meetpunten zijn opnieuw niet normaal verdeeld ($p < 0.05$ bij de Shapiro-Wilktoets), daarom werken we opnieuw met de Kruskal-Wallistoets om onze hypothesen te toetsen.

De factoren regio, basisemotie en classificatie geven geen significante resultaten voor de invloed op de interne uniformiteit. Zoals getoond in SCHEMA 2, lijkt er bij de emotie-indeling volgens opwinding een trend te zijn ($p = 0.09$),¹¹ waarbij er een lagere uniformiteit is bij concepten die geassocieerd worden met hoge opwinding (zoals BOOS, GEESTDRIFT, UITBUNDIG en WOEDE) dan bij concepten met een lage opwinding (zoals VERLEGEN en DESINTERESSE). De geladenheid van deze concepten leidt tot meer variatie bij het uitdrukken ervan.

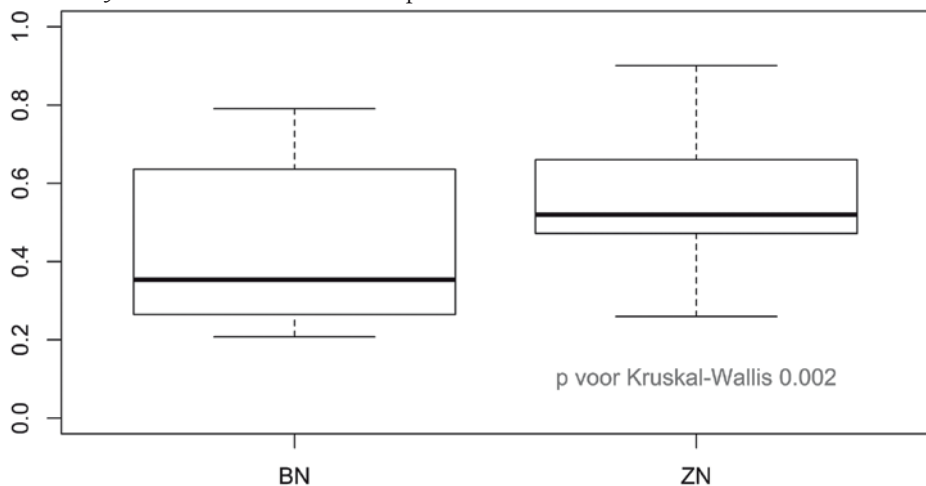
Tot slot belanden we bij de variabele woordsoort. SCHEMA 3 toont dat de lexicale homogeniteit voor zelfstandige naamwoorden significant hoger is dan voor

¹¹ Een p -waarde tussen 0.05 en 0.1 noemen we *borderline* significant en wijst op een trend in de data. De analyse uitvoeren met meer data (hier: concepten) beschikbaar kan uitwijzen wat er gaande is.

SCHEMA 2 Invloed van opwinding op de interne uniformiteit I

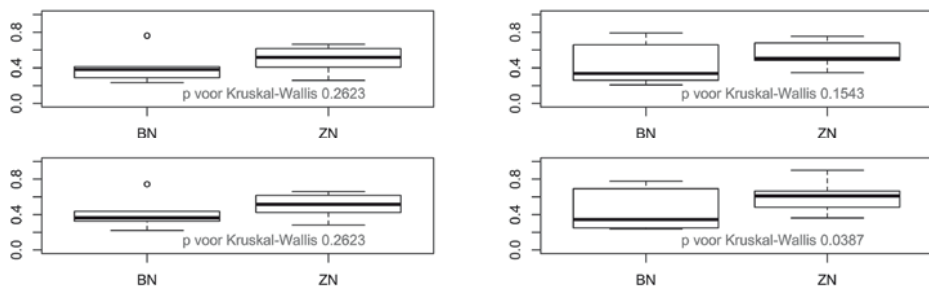
SCHEMA 3 Invloed van woordsoort op de interne uniformiteit I

bijvoeglijke naamwoorden ($p < 0.05$). Dit komt overeen met onze hypothese dat adjectieven door hun expressieve functie meer variatie vertonen bij het lexicaliseren van een concept. Zoals SCHEMA 4 toont, moeten we dit beeld echter nuanceren, want woordsoort correleert met regio en basisemotie. Het verschil tussen bijvoeglijke naamwoorden en zelfstandige naamwoorden is als effect toe te schrijven aan het gedrag van de niet-basisemoties in het Nederlands-Nederlandse materiaal. Met andere woorden, de expressiviteit van bijvoeglijke naamwoorden komt tot zijn recht in het expressieve taalgebruik van de Nederlanders.

Om dit luik samen te vatten kunnen we concluderen dat woordsoort in toekomstig onderzoek zeker een factor is om rekening mee te houden. Bijvoeglijke naamwoorden vertonen meer variabiliteit dan zelfstandige naamwoorden. Daarnaast kunnen we stellen dat de analyse op dit niveau gebaat zou zijn bij meer ver-

SCHEMA 4 Invloed van woordsoort op I, opgesplitst per regio en naar toekenning als basisemotie

klarende concepteigenschappen. Soares da Silva (2015: 215) beschrijft het effect van conceptleeftijd op de lexicale homogeniteit. De conceptleeftijd wordt gelijkgesteld aan de leeftijd van de oudste term in het concept (zie paragraaf 5 voor een verduidelijking van de implementatie van de variabele leeftijd en de bijhorende *caveats*). Het veld van emoties is echter een oud en gevestigd semantisch veld waaraan in de laatste driehonderd jaar geen concepten meer toegevoegd zijn (in onze dataset), het ‘jongste’ concept is ZENUWACHTIGHEID en komt al minstens sinds 1808 voor in geschreven bronnen. Als we de proef op de som nemen, vinden we niet dat conceptleeftijd de interne uniformiteit beïnvloedt ($p > 0.05$). Een andere factor die vertrekt van het woord, maar waarvan de invloed wordt doorgetrokken naar het concept, is de aanwezigheid van vreemde woorden (Soares da Silva 2014: 125). Opnieuw lijkt het niet erg waarschijnlijk dat een term van vreemde oorsprong binnen het concept een rol speelt in deze dataset, enerzijds omdat er weinig vreemde woorden voorkomen, en anderzijds – bij een conservatieve benadering (zie *infra*) – veel van de vreemde woorden sterk vernederlandst zijn (bijv. *sérieux* is al sinds de zeventiende eeuw in gebruik als *serius*). Een korte controle bevestigt dit vermoeden ($p > 0.05$). Op leeftijd en vreemde oorsprong gaan we op het laatste niveau, dat van de wordeigenschappen, nog verder in. Tot slot zijn er nog andere mogelijkheden om de emotieclassificaties te operationaliseren. We zouden bijvoorbeeld in plaats van rechtstreeks naar de valentie van de bijvoeglijke naamwoorden te gaan kijken, voor een indirecte aanpak kunnen gaan en de valentie van de zelfstandige naamwoorden die zij beschrijven nemen. De interpretatie hiervan is echter niet vanzelfsprekend: als we evenveel *blij* als *boze mensen* vinden, is de valentie van *blij* en *boos* dan gelijk?

5 Onomasiologische lexicale voorkeur op het niveau van het woord

5.1 Hypothese en voorstelling variabelen

In het laatste deel van het drieluik bevinden we ons op het niveau van de emotie-terminen. Van lexicale homogeniteit verschuiven we naar lexicale voorkeur, d.i. het succes van een term om een concept uit te drukken. De succesmaat werd geïntroduceerd in Zenner, Spielman & Geeraerts (2012) om het succes van anglicismen

binnen een profiel te meten. De variatie in succes wordt vervolgens verklaard aan de hand van verschillende factoren. Soares da Silva (2010) onderzoekt ook de invloed van woordeigenschappen, maar doet dit op basis van de in Geeraerts, Grondelaers & Speelman (1999) geïntroduceerde aandeelmaat, die werkt op conceptniveau. Om het succes van woorden te meten en te verklaren aan de hand van woordeigenschappen gebruiken wij daarom de succesmaat van Zenner, Speelman & Geeraerts (2012).

We stellen in wat volgt verschillende mogelijk invloedrijke woordeigenschappen voor die het succes van emotietermen mee bepalen. Hierbij nemen we zes variabelen over van het conceptniveau: regio (het verschil tussen Belgisch en Nederlands Nederlands), woordsoort (bijvoeglijke versus zelfstandige naamwoorden), het al dan niet gecategoriseerd zijn als een basisemotie, en de drie verschillende emotieclassificaties (valentie, dominantie en opwindings). Gegeven de verschuiving van lexicale homogeniteit naar lexicale voorkeur wordt ook de nadruk bij de verwachte resultaten verlegd. De standaardiseringsachterstand voor het Belgisch Nederlands wordt verondersteld te leiden tot een lagere interne uniformiteit, wat inhoudt dat er meer concurrerende en minder uitgesproken dominante termen zijn. We verwachten dus meer succes bij de Nederlands-Nederlandse emotietermen. We verwachten daarnaast dat er minder dominante en dus nadrukkelijk succesvolle termen zijn bij de bijvoeglijke naamwoorden. Bij de factor basisemoties kan het, net als op conceptniveau, twee richtingen uit: bij meer succes voor basisemotietermen houdt dit in dat er één term typisch geassocieerd wordt met de basisemotie, bij meer succes voor niet-basisemotietermen drukken meerdere emotietermen één basisconcept uit. Valentie, tot slotte, kan ook het succes positief of negatief beïnvloeden, naargelang we uitgaan van een taboehypothese of het Polyantha-principe.

Zoals we reeds vermeld hebben op conceptniveau, vormt de oorsprong van woorden ook een mogelijk bepalende factor voor het succes ervan. In Soares da Silva (2015: 215) daalt de interne uniformiteit naarmate er meer leenwoorden in het concept opgenomen zijn. We kunnen hieruit afleiden dat ook het succes van de individuele termen in het concept afneemt. Voor iedere emotieterm in het corpus hebben we in verklarende en etymologische woordenboeken (zie appendix 3) de origine opgezocht. Hierbij hebben we twee paden gevolgd: een conservatieve en een soepelere benadering. Vanuit een conservatief oogpunt vatten we vreemde origine in de strikt taalkundige zin op. Termen als *serieus* (Fr.) en *rabiaat* (Dui.) zijn hierbij van vreemde oorsprong. We kunnen echter ook rekening houden met de vernederlandsing van woorden, en meer specifiek de foneem-grafeemkoppeling (zie Onysko 2009 en Zenner, Speelman & Geeraerts 2012). Volgt de emotieterm de Nederlandse spellings- en uitspraakregels, dan klasseren we het niet langer als een vreemd woord. Dit is een soepelere benadering van het begrip vreemde oorsprong en leidt tot een beperktere lijst. *Serieus* en *rabiaat* zijn dan Nederlands, in tegenstelling tot *gêne* (Fr.) of *hautain* (Fr.).

Het succes van woorden kan ook beïnvloed worden door het statuut ervan in de taalnormeringsliteratuur (Hendrickx 2013). Voor iedere emotieterm hebben we het normatief advies nagetrokken (voor een overzicht van de geraadpleegde normativiteitswerken zie appendix 2). Dit waardeoordeel kan zowel negatief ('zeg niet...') als positief ('maar wel...') geformuleerd zijn. Geeraerts & Grondelaers

(1997) wijzen erop dat het effect groter is bij een negatief advies. We voorzien dat termen die worden afgekeurd minder vaak gekozen worden en dus minder succes kennen.

Het effect van woordlengte is reeds onderzocht voor verschillende fenomenen (zoals de reactietijd bij lexicale beslissingstaken (voor een overzicht, zie New e.a. 2006: 46), of het succes van leenwoorden Chesley & Baayen 2010, Zenner, Spielman & Geeraerts 2012). Voor het lexicaliseringssucces van een term binnen een concept verwachten we dat korte woorden beter scoren. We implementeren de variabele lengte op twee verschillende manieren: op basis van het aantal letters en op basis van het aantal lettergrepen, maar we verwachten dat ze sterk correleren (New e.a. 2006). Een derde manier om lengte te kwantificeren is op basis van het aantal morfemen. Een iets grofmazigere operationalisering van deze aanpak is het in rekening brengen van de morfologische structuur van de emotietermen. We deelden de emotietermen binair onder volgens hun morfologische structuur: simplex of complex. Binnen de complexe woorden is een onderscheid gemaakt tussen afleidingen en samenstellingen. Bij de honderd meest frequente woorden volgens de Subtlex-NL-lijst (Keuleers, Brysbaert & New 2010) komen slechts twee complexe woorden voor (*waarom* op plaats 77 en *alleen* op plaats 96), de ruime overschot is monomorfematisch. We kunnen dus verwachten dat simpele woorden meer succesvol zijn.

De leeftijd, of, beter gezegd, het moment van intrede in het Nederlands, van de emotieterm speelt mogelijk ook een rol. Hoe ouder het woord is, hoe meer tijd het gehad heeft om zich te vestigen en dus hoe succesvoller het kan zijn. De datering van de emotietermen gebeurt aan de hand van drie methodes: (1) de datering vermeld in verklarende en etymologische woordenboeken (voor een overzicht van de geraadpleegde bronnen zie appendix 3), (2) het jaar van uitgave van het verklarende woordenboek waarin de term voor het eerst werd opgenomen, en (3) het eerste voorkomen in historische corpora (zoals gevonden via de online zoekfunctie van de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren, dbnl.org). Van deze drie methodes wordt de oudste datum gekozen (cf. Zenner, Spielman & Geeraerts 2012), maar dit blijft een benadering van de werkelijkheid. We bekijken daarom het begrip leeftijd/moment van intrede (een numerieke variabele gaande van 1000 tot 1989) in functie van vier relevante tijdsperioden in de geschiedenis van het Nederlands: het Oudnederlands (500-1199), het Middelnederlands (1200-1499), het Vroegnieuwlands (1500-1699) en Laattnieuwlands (1700-tot op heden). We verwachten dat emotietermen uit het Oudnederlands het meest succesvol zullen zijn.

Tot slot moeten we er rekening mee houden dat verschillende van de variabelen mogelijks geassocieerd zijn. Zo zijn Oudnederlandse woorden vaak korter en monomorfematisch. Als we vinden dat inderdaad oude, korte, simpele termen succesvoller zijn, kunnen we dit succes echter nog niet verklaren aan de hand van een van deze drie variabelen (leeftijd, lengte of morfologie) afzonderlijk. We zullen bij het analyseren van de data deze effecten dus zorgvuldig moeten uitspitten. TABEL 11 geeft een overzicht van alle variabelen waarnaar op dit niveau gekeken wordt.

TABEL 11 Overzicht variabelen, waarden en verwachtingen op het laagste niveau

	Variabelen	Waarden	Verwachtingen
Onafhankelijk	regio	Belgische Nederlands, Nederlands Nederlands	minder succes voor Belgisch Nederlands
	woordsoort	bijvoeglijk naamwoord, zelfstandig naamwoord	minder succes voor bijvoeglijk naamwoord
	basisemotie	basisemotie, geen basisemotie	<i>beide richtingen</i>
	classificatie	hoge/lage score voor valentie	<i>beide richtingen voor valentie</i>
		hoge/lage score voor dominantie	
		hoge/lage score voor opwinding	
	oorsprong	Nederlands, niet Nederlands	minder succes voor niet Nederlands
	normativiteit	geen/positief/negatief normoordeel	minder succes voor negatief normoordeel
	lengte	# letters, # lettergrepen	minder succes voor lange woorden
	morfologie	simplex, samenstelling, afleiding	minder succes voor complexe woorden
	leeftijd	Oud-, Middel-, Vroegnieuw-, Laat- nieuwnederlands	minder succes voor recente woorden
Afhankelijk	%		

5.2 *Analyses, resultaten en interpretatie*

In de laatste van de drie gevalstudies testen we opnieuw eerst de assumpties. Het succes van de emotietermen drukken we uit in percentages (de relatieve frequentie van de term binnen het concept). De Shapiro-Wilktoets leert ons dat de data niet normaal verdeeld zijn ($p < 0.05$), daarom transformeren we de succespercentages volgens de logaritmische kansverhouding, of kortweg *log odds*, wat tot een verbetering leidt, maar nog steeds niet tot normale verdeling.

Om het effect van de verschillende factoren op het succes van emotietermen te- gelijk te kunnen meten, en omdat we over voldoende datapunten beschikken (in tegenstelling tot bij de twee vorige niveaus), gebruiken we een lineair regressiemo- del. Alvorens het model te testen, bereiden we de data voor en kijken we na of er correlaties bestaan tussen onze verschillende verklarende variabelen. Gegeven de verdeling, transformeren we de verschillende numerieke variabelen (de drie emotie- classificaties en lengte) naar binaire categorische variabelen: hoge vs. lage valen- tie, hoge vs. lage dominantie, hoge vs. lage opwinding, en korte vs. lange emotie- term. Leeftijd hadden we reeds ingedeeld per era. Om dataschaarste te vermijden

voegen we ook noodgedwongen enkele categorieën samen: samenstellingen en afleidingen nemen we samen als complexe woorden, en Oud- en Middelnederlands vormen ook samen een groep. Tot slot gaan we na of er geen associaties bestaan tussen de verschillende onafhankelijke variabelen. We zien dat de simpele woorden altijd kort zijn, wat ertoe leidt dat effecten van morfologie of lengte niet van elkaar te onderscheiden zouden zijn. We creëren daarom een nieuwe variabele ‘morfologische lengte’ (afgekort in TABEL 12 tot ‘morfleng’), met drie waarden: simplex-kort, complex-kort, complex-lang.

Vervolgens kunnen we het lineaire regressiemodel opbouwen. We willen het succes (d.i. een hoge relatieve frequentie) van emotietermen verklaren aan de hand van een reeks mogelijk invloedrijke variabelen (zie TABEL 11). We doen beroep op inferentiële statistiek om het effect van de verschillende factoren te ontwarren. Meer bepaald krijgen we met een lineair regressiemodel een schatting van de impact van een specifieke variabele rekening houdend met de invloed van alle andere variabelen. Bovendien laat deze techniek toe om interacties tussen variabelen in kaart te brengen, alsook om één of meerdere *random* (‘willekeurige’) variabelen te introduceren. Zoals we zullen zien, zijn beide toevoegingen nodig om de structuur van de variatie in de data optimaal in kaart te brengen.

Alvorens het beste model voor onze data voor te stellen, beschrijven we eerst de opbouw ervan. In de eerste plaats is het belangrijk om een *random* (‘willekeurig’, ‘toevallig’) effect toe te voegen voor zowel de emotietermen als de emotieconcepten. Bovendien zijn de twee *random* variabelen in elkaar genest, iedere term zit immers vervat in een concept. De *random* variabele voor concept voegen we in omdat onze dataset slechts een selectie van veertig concepten bevat, wat een willekeurige steekproef is van alle mogelijke concepten. Bij een herhaling van de analyse zouden er nog andere concepten opgenomen kunnen worden. Daarnaast hebben we per term en per concept verschillende meetpunten (een meetpunt per deelcorpus). Om de willekeurigheid van onze steekproef en de *repeated measures* in de data statistisch in rekening te brengen is het dus nodig het geneste *random* effect toe te voegen. Vervolgens gaan we na welke variabelen significant bijdragen aan het succes van emotietermen. Hiervoor gebruiken we een voorwaartse, extra geverifieerd door een achterwaartse, stapsgewijze selectiemethode om zo tot een eerste model te komen. We vinden significante effecten voor de samengestelde variabele morfologische lengte, basisemotie, woordsoort en leeftijd. Hierna gaan we op dezelfde stapsgewijze manier na of er significante interacties zijn om rekening mee te houden. Dit is het geval voor morfologische lengte en basisemotie. TABEL 12 geeft de *fixed effects* (‘vaste effecten’) van het geneste interactiemodel weer, gerangschikt volgens hun relatieve belang (d.i. de hoeveelheid variantie die verklaard wordt).¹² Niet-significante variabelen zijn niet opgenomen in het overzicht. R^2 , een maat die aangeeft hoeveel variatie verklaard wordt door het model, is 94% (Byrnes 2008). We kunnen uit deze maat echter niet opmaken in hoeverre de *fixed effects* bijdragen en wat het aandeel is van de *random* variabele. We kijken daarom naar de reductie in de standaarddeviatie rond het *random* geneste effect (Baayen 2008: 259), deze bedraagt 11%. De *vif*-scores geven geen indicatie

¹² Dit relatieve belang is bepaald op basis van een ANOVA voor een model zonder de *random* variabele.

van multicollineariteit. Tot slot vinden we dat er aan de assumptie van een normale verdeling van de blups (*best linear unbiased predictors*) voldaan is ($p = 0.72$ voor de geneste variabele en $p = 0.1$ voor de random variabele concept voor de Shapiro-Wilktoets).

TABEL 12 Fixed effecten voor genest interactiemodel

	Estimate	Std. Error	df	t value	Pr(> t)	
(Intercept)	-1.88	0.416	123.91	-4.513	1.46E-05	***
Morfleng (lange afleiding)	-0.69	0.378	226.63	-1.818	0.07037	.
Morfleng (simplex)	-0.29	0.501	225.54	-0.577	0.56483	
Morfleng (lange afleiding): basisemotie (basis)	-0.30	0.597	225.48	-0.502	0.61583	
Morfleng (simplex): basisemotie (basis)	2.48	0.742	220.65	3.339	0.00099	***
Leeftijd (vroegnieuwnerlands)	0.21	0.330	221.19	0.646	0.51924	
Leeftijd (laatnieuwnerlands)	-0.66	0.340	218.11	-1.949	0.05255	.
Woordsoort (ZN)	0.87	0.320	27.18	2.724	0.01115	*
Basisemotie (basis)	-1.64	0.494	82.67	-3.313	0.00137	**

Voor de verschillende variabelen in het genest interactiemodel in TABEL 12 kunnen we aflezen welke waarde ze hebben, dit is bijvoorbeeld ‘zelfstandig naamwoord (ZN)’ voor woordsoort. Elke waarde van deze variabelen gaan we vergelijken met het *intercept*, die bijgevolg de niet-vermelde waarde heeft voor elke predictor (in het voorbeeld van woordsoort is dat dus ‘bijvoeglijk naamwoord (BN)’). Voor deze vergelijking hebben we de gegevens uit twee kolommen nodig, die van de *estimate* (‘schatting’) en die van de p-waarde. De schatting kan een positieve of een negatieve waarde hebben, wat de relatie met het intercept aanduidt. Om bij het voorbeeld van de variabele woordsoort te blijven, vinden we dat zelfstandige naamwoorden positief scoren (+0.8714), wat duidt op meer succes dan voor de waarde van het intercept, de bijvoeglijke naamwoorden. Of dit effect significant is, wordt aangeduid met de p-waarde (wat het geval is voor woordsoort).

We kijken eerst naar de twee fixed effecten die niet in een interactie treden met elkaar, woordsoort en leeftijd. We vinden een positieve schatting voor zelfstandige naamwoorden, wat inhoudt dat ze meer succes hebben dan bijvoeglijke naamwoorden. We moeten echter oppassen met deze formulering. We bekijken de succescijfers immers als relatieve frequenties per concept. We kunnen daarom op basis van deze cijfers geen uitspraken doen over de voorkeur van taalgebruikers om vaker zelfstandige naamwoorden te gebruiken dan bijvoeglijke naamwoorden om emoties uit te drukken. Wel kunnen we zeggen dat bij de zelfstandige naamwoorden er meer uitgesproken dominante termen bestaan om emoties uit te drukken. Dit is in lijn met wat we verwachtten: de expressieve functie van bijvoeglijke

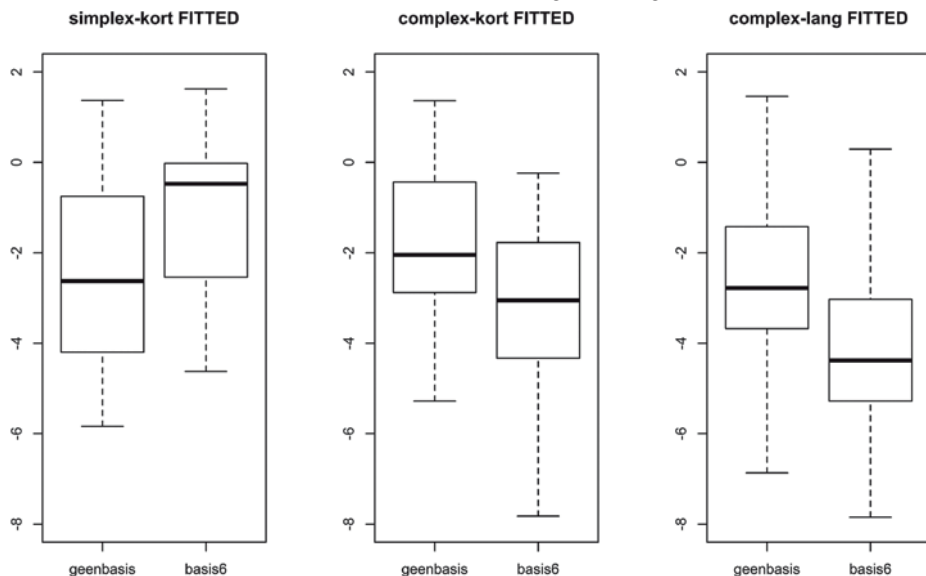
naamwoorden om andere woorden te beschrijven, zorgt ervoor dat ze minder homogeen en dus ook minder uitgesproken dominant (of succesvol) zijn.

Ook voor de leeftijd, of, zoals eerder gezegd, het moment van intrede in de woordenschat, van de emotietermen, sluiten de resultaten aan bij onze verwachtingen. Emotietermen uit de meest recente periode (LaatnieuwNederlands) zijn minder succesvol. Deze termen treden in concurrentie met reeds langer verankerde termen, maar slagen er niet in de voorkeursterm voor een bepaald emotieconcept te worden.

Vervolgens kijken we naar de interactie tussen morfologische lengte (de samengestelde variabele van morfologie en lengte) en basisemotie. We vinden dat basisemotietermen het succesvolst zijn in de groep van de simpele woorden, een term als *bang* heeft de voorkeur op bijvoorbeeld *bevroesd*. Voor de samengestelde woorden en afleidingen zien we het tegenovergestelde effect, hier is er meer succes voor niet-basisemotietermen. Een voorbeeld is dat *verlegen* succesvoller is dan *schuw*. SCHEMA 5, die generaliseert over regio, toont op de y-as de gefitte waarde voor elk van de drie categorieën van de variabele morfologische lengte en laat zien hoe het succes van de basisemoties omgekeerd wordt wanneer we overschakelen van de simplicia naar de complexe woorden. Het beeld van de korte, krachtige basisterm (Berlin & Kay 1969: 6-7, voor kleurentermen) die sterk verankerd is, en bijvoorbeeld eerst wordt opgesomd bij *free listing tasks* (Vainik 2002), wordt hier bevestigd. Samengestelde of afgeleide basisemotietermen daarentegen oogsten weinig succes.

De afwezigheid van een effect van verschillende van de voorgestelde variabelen hoeft niet te verbazen. Voor normativiteit en oorsprong was de groep emotietermen die in aanmerking kwam telkens niet erg groot. In andere semantische velden, zoals 'ICT', waar veel Engelse termen in voorkomen, of 'kleding', gekenmerkt door meer Franse termen, kan het succes wel beïnvloed worden door deze factoren. Het gebrek aan een effect voor de drie emotieclassificaties (valentie, opwinding en dominantie) kan ook samenhangen met de grofmazigheid van de indeling. Misschien is een indeling op een semantische verfijndere wijze meer betekenisvol. Zo kan het verschil tussen de bijna-synoniemen *blij* en *blijmoedig* gezocht worden in de tijdelijkheid van de term (terwijl *blij* eerder tijdsgebonden is, kan *blijmoedig* beschouwd worden als een persoonlijkheidstrekk). De uitdaging ligt in de operationalisering van een dergelijke semantische indeling. WordNet-Affect (Strapparava & Valitutti 2004) biedt voor het Engels een databank aan, waarbij de *synsets* van emotieconcepten (in de ruime zin) onderverdeeld zijn volgens een tiental affectieve labels of *a-labels*, zoals 'emotie', 'stemming', en 'emotionele reactie'. Daarnaast is ook hun emotionele valentie bepaald volgens vier niveaus (positief, negatief, ambigu en neutraal). Ook Scherer (2013: 20) onderscheidt minstens vier categorieën binnen de emotietermen, waarbij naar gelang de communicatieve doeleinden een bepaald aspect van het emotieproces benadrukt wordt: fysiologisch (bijv. *moe*), cognitief (bijv. *nieuwsgierig*), sociomotivationeel (bijv. *jaloers*), gedragingen ('action tendency') (bijv. *vijandig*), maar verklaart de grond voor deze verdeling niet verder. Regio, tot slot, heeft ook geen effect op de lexicale voorkeur van emotietermen. Er zijn twee voor de hand liggende verklaringen hiervoor. Enerzijds is het taalgebruik in kranten erg gestandaardiseerd, en is het verschil tussen Belgisch Nederlands en Nederlands Nederlands hier het minst groot (Grondelaers 2001a: 93). Daarnaast kan het ook

SCHEMA 5 Interactie tussen basisemotie en morfologische lengte

zijn dat het historische verschil tussen de twee taalvariëteiten niet langer relevant is en dat er stagnatie optreedt in de eerder geattesteerde convergerende trend van het Belgisch Nederlands naar het Nederlands Nederlands toe (Daems, Heylen & Geeraerts 2015: 320).

6 Conclusie

In dit artikel hebben we onderzocht welke factoren mee de lexicale homogeniteit, d.i. de mate waarin een concept gelexicaliseerd wordt door een eenzelfde term, en de lexicale voorkeur, d.i. de mate waarin één term bij voorkeur gekozen wordt om een concept uit te drukken, bepalen voor het semantisch veld van emotie in het Nederlands. Hiertoe hebben we twee maten voorgesteld: de interne uniformiteitsmaat voor de lexicale homogeniteit, en de succesmaat voor de lexicale voorkeur. Aan de hand van de frequenties van bijna 500 termen verdeeld over net geen 100 concepten, en samen goed voor meer dan 615.000 voorkomens van geschreven tekst, hebben we voor ieder concept de lexicale homogeniteit en voor iedere term de lexicale voorkeur berekend. In drie gevalstudies, telkens op een dieper taxonomisch niveau vertrekkende van het niveau van het semantisch veld, vervolgens dat van het concept en tot slot dat van het woord, zijn de telkens verscheidene verklarende variabelen nagegaan.

De eerste van de drie gevalstudies toont het belang aan van het semantisch veld dat onderzocht wordt. Ten eerste vinden we dat het semantisch veld 'emotie' significant minder homogeen is dan de andere drie velden ('ict', 'kleding' en 'verkeer'). Wanneer we inzoomen op het semantisch veld van emotie (in gevalstudies 2 en 3), zien we ook dat woord- en concepteigenschappen die eigen zijn aan het emotie-veld een rol spelen. Concepten die geassocieerd worden met een hoge mate

van opwinding (*arousal*) zoals GEESTDRIFT vertonen meer variabiliteit (borderline significant) dan concepten die laag scoren voor opwinding zoals DESINTERESSE. Ook termen die binnen de categorie van basisemoties vallen vertonen opmerkelijk gedrag. Wanneer basisemotietermen kort en morfologisch simpel zijn, is hun succespercentage hoog. Wanneer ze echter morfologisch complex zijn, keert het effect om en zijn korte woorden minder succesvol in het lexicaliseren van een concept. Een andere invloedrijke factor is woordsoort: zowel op concept- als op woordniveau vinden we dat bijvoeglijke naamwoorden minder lexicale homogeniteit vertonen dan zelfstandige naamwoorden. Tot slot vinden we ook een effect voor de leeftijd van de termen: emotietermen die er het laatst zijn bijgekomen in het concept, hebben minder succes.

We moeten hierbij opmerken dat voor sommige verklarende variabelen er alternatieve operationaliseringën bestaan. Baayen e.a. (2006) suggereren verschillende uitbreidingen voor de variabele morfologie. Een voorbeeld hier is de grootte van de morfologische familie van een woord, met name het aantal woorden waarin het simplex als samenstellend deel voorkomt (bijvoorbeeld *blij* vinden we ook terug in *blijdschap* en *blijmoedig(heid)*). Het is immers niet onwaarschijnlijk dat woorden uit grote families succesvoller zijn.

De classificatie voor de basisemoties is ongetwijfeld sterk gecorreleerd met de saillantheid en de prototypiciteit van de emotietermen (Soriano 2013: 68). De operationalisering die Geeraerts & Speelman (2010) voorstellen is sterk bepaald door de woordenboekconfiguratie aan de basis van hun dataverzameling. Een alternatief is om participanten te bevragen naar bijvoorbeeld de prototypiciteit van een bepaalde term voor een concept (cf. Vainik 2002), of de reactietijd te meten op basis van stellingen als 'X is een emotie' (Fehr, Russell & Ward 2013: 253).

Ook de variabele leeftijd is niet onproblematisch. De toevoeging van een term aan een concept verandert onherroepelijk iets aan de interne structuur van het concept, dat niet louter op basis van frequenties te vatten valt (Geeraerts 2010).

We kunnen ook enkele tekortkomingen situeren op het vlak van de dataverzameling. Door de arbeidsintensieve methode om alle data te verzamelen en te verifiëren naar betekenis, is de schaal van het onderzoek beperkt. De automatische bepaling van synoniemen (Peirsmen, Geeraerts & Speelman 2015) en de automatische desambiguering van de termen (Heylen e.a. 2015) zijn alvast methodologische verbeteringen die beloftevolle perspectieven bieden voor toekomstig onderzoek.

Bibliografie

- Baayen 2008 – R.H. Baayen, *Analyzing linguistic data. A practical introduction to statistics using R*. Cambridge, 2008.
- Baayen e.a. 2006 – R.H. Baayen, L.B. Feldman & R. Schreuder, 'Morphological influences on the recognition of monosyllabic monomorphemic words'. In: *Journal of Memory and Language* 55 (2006) 2, p. 290-313.
- Berlin & Kay 1969 – B. Berlin & P. Kay, *Basic Color Terms. Their Universality and Evolution*. Berkeley, 1969.
- Boucher & Osgood 1969 – J. Boucher & C.E. Osgood, 'The Pollyanna Hypothesis'. In: *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior* 8 (1969) 1, p. 1-8.
- Bouma & van der Plas z.d. – G. Bouma & L. van der Plas, *Verwante woorden*. Groningen, z.d. <http://>

- www.let.rug.nl/~gosse/SetsTwNC/; geraadpleegd op 8 maart 2012.
- Byrnes 2008 – J. Byrnes, 'Re: Coefficient of determination (R^2) when using lme()'. In: *Gmane*, 2008. <http://thread.gmane.org/gmane.comp.lang.r.lme4.devel/684>; geraadpleegd op 4 juli 2016.
- Chesley & Baayen 2010 – P. Chesley & R.H. Baayen, 'Predicting new words from newer words: Lexical borrowings in French'. In: *Linguistics* 48 (2010) 6, p. 1343-1374.
- Daems, Heylen & Geeraerts 2015 – J. Daems, K. Heylen & D. Geeraerts, 'Wat dragen we vandaag: een hemd met blazer of een shirt met jasje? Convergentie en divergentie binnen Nederlandse kledingtermen'. In: *Taal en Tongval* 67 (2015) 2, p. 307-342.
- Daneš 2004 – F. Daneš, 'Universality vs. culture-specificity of emotion'. In: E. Weigand (red.), *Emotion in Dialogic Interaction: Advances in the complex*. Amsterdam, 2004, p. 27-36.
- DBNL 2016 – Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (DBNL). *Koninklijke Bibliotheek*. 2016. <http://dbnl.org/>.
- Den Boon & Geeraerts 2005 – T. den Boon & D. Geeraerts (red.), *Van Dale Groot Woordenboek van de Nederlandse Taal*. Veertiende druk. Utrecht/Antwerpen, 2005.
- Edmonds & Hirst 2002 – P. Edmonds & G. Hirst, 'Near-Synonymy and Lexical Choice'. In: *Computational Linguistics* 28 (2002) 2, p. 105-144.
- Ekman 1999 – P. Ekman, 'Basic Emotions'. In: T. Dalgleish & M. Power (red.), *Handbook of Cognition and Emotion*. Sussex, 1999, p. 45-60.
- Ekman, Friesen & Ellsworth 1982 – P. Ekman, W.V. Friesen & P. Ellsworth, 'What emotion categories or dimensions can observers judge from facial behavior?' In: P. Ekman (red.), *Emotion in the human face*. New York, 1982, p. 39-55.
- Enfield 2001 – N. Enfield, 'Linguistic evidence for a Lao perspective on facial expression of emotion'. In: J. Harkins & A. Wierzbicka (red.), *Emotions in Crosslinguistic Perspective*, Berlin, 2001, p. 149-166.
- Fehr, Russell & Ward 2013 – B. Fehr, J.A. Russell & L.M. Ward, 'Prototypicality of emotions: A reaction time study'. In: *Bulletin of the Psychonomic Society* 20 (2013) 5, p. 253-254.
- Fontaine 2013 – J.R.R. Fontaine, 'Dimensional, basic emotion, and componential approaches to meaning in psychological emotion research'. In: Fontaine, Scherer & Soriano 2013, p. 31-45.
- Fontaine & Scherer 2013 – J.J.R. Fontaine & K.R. Scherer, 'The global meaning structure of the emotion domain: Investigating the complementarity of multiple perspectives on meaning'. In: Fontaine, Scherer & Soriano 2013, p. 106-125.
- Fontaine, Scherer & Soriano 2013 – J.J.R. Fontaine, K.R. Scherer & C. Soriano (red.), *Components of Emotional Meaning. A Sourcebook*. Oxford, 2013.
- Foolen 2012 – A. Foolen, 'The relevance of emotion for language and linguistics'. In: A. Foolen e.a. (red.), *Moving Ourselves, Moving Others: Motion & emotion in intersubjectivity, consciousness and language*. Amsterdam, 2012, p. 349-369.
- Franco, Geeraerts & Speelman 2015 – K. Franco, D. Geeraerts & D. Speelman, 'The influence of semantic features on lexical geographical variation'. In: *Proceedings of the 6th Conference on Quantitative Investigations in Theoretical Linguistics*. Tübingen, 2015.
- Frijda e.a. 1995 – N.H. Frijda e.a. 'Emotions and Emotion Words'. In: J.A. Russell e.a. (red.), *Everyday Conceptions of Emotion: An Introduction to the Psychology, Anthropology and Linguistics of Emotion*. Dordrecht, 1995, p. 121-143.
- Geeraerts 2010 – D. Geeraerts, *Theories of Lexical Semantics*. Oxford, 2010.
- Geeraerts & Grondelaers 1997 – D. Geeraerts & S. Grondelaers, 'Heeft taalpropaganda effect?' In: *Taal en Tongval* 10 (1997), p. 94-112.
- Geeraerts & Speelman 2010 – D. Geeraerts & D. Speelman, 'Heterodox concept features and onomasiological heterogeneity in dialects'. In: D. Geeraerts, G. Kristiansen & Y. Peirsman (red.), *Advances in Cognitive Sociolinguistics*. Berlin/New York, 2010, p. 23-40.
- Geeraerts, Grondelaers & Bakema 1994 – D. Geeraerts, S. Grondelaers & P. Bakema, *The Structure of Lexical Variation. Meaning, Naming, and Context*. Berlin/New York, 1994.
- Geeraerts, Grondelaers & Speelman 1999 – D. Geeraerts, S. Grondelaers & D. Speelman, *Convergentie en divergentie in de Nederlandse woordenschat: een onderzoek naar kleding- en voetbaltermen*. Amsterdam, 1999.
- Grondelaers e.a. 2001a – S. Grondelaers e.a., 'Lexical standardisation in internet conversations. Comparing Belgium and The Netherlands'. In: J.M. Fontana e.a. (red.), *Proceedings of the First International Conference on Language Variation in Europe*. Barcelona, 2001, p. 90-100.
- Grondelaers e.a. 2001b – S. Grondelaers e.a., 'Inhoudswoorden en preposities als standaardiserings-

- indicatoren. De diachrone en synchrone status van het Belgische Nederlands'. In: *Nederlandse Taalkunde* 6 (2001) 3, p. 179-202.
- Harkins & Wierzbicka 2001 – J. Harkins & A. Wierzbicka (red.), *Emotions in Crosslinguistic Perspective*. Berlin, 2001.
- Harris 1995 – P.L. Harris, 'Developmental Constraints on Emotion Categories'. In: J.A. Russell e.a. (red.), *Everyday Conceptions of Emotion: An Introduction to the Psychology, Anthropology and Linguistics of Emotion*. Dordrecht, 1995, p. 353-372.
- Hendrickx 2013 – E. Hendrickx, *Het effect van lexicale taaladvisering op het Belgisch-Nederlandse taalgebruik. Een diachroon corpusonderzoek naar factoren van invloed*. Leuven, 2013 (ongepubliceerd).
- Heylen & Ruette 2013 – K. Heylen & T. Ruette, 'Degrees of semantic control in measuring aggregated lexical distances'. In: L. Borin & A. Saxena (red.), *Approaches to Measuring Linguistic Differences*. Berlin, 2013, p. 353-374.
- Heylen e.a. 2015 – K. Heylen e.a., 'Monitoring Polysemy. Word Space Models as a Tool for Large-Scale Lexical Semantic Analysis'. In: *Lingua* 157 (2015), p. 153-172.
- Keuleers, Brysbaert & New 2010 – E. Keuleers, M. Brysbaert, B. New, 'SUBTLEX-NL: A new frequency measure for Dutch words based on film subtitles'. In: *Behavior Research Methods* 42 (2010) 3, p. 643-650.
- Kövecses 2003 – Z. Kövecses, *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge, 2003.
- Moors e.a. 2013 – A. Moors e.a., 'Norms of valence, arousal, dominance, and age of acquisition for 4300 Dutch words'. In: *Behavior Research Methods* 45 (2013) 1, p. 169-177.
- New e.a. 2006 – B. New e.a., 'Reexamining the word length effect in visual word recognition: new evidence from the English Lexicon Project'. In: *Psychonomic Bulletin & Review* 13 (2006) 1, p. 45-52.
- Onysko 2009 – A. Onysko, 'Divergence with a cause? The systemic integration of anglicisms in German as an indication of the intensity of language contact'. In: F. Pfalzgraf (red.), *Englischer Sprachkontakt in den Varietäten des Deutschen/English in contact with varieties of German*. Frankfurt am Main, 2009, p. 53-74.
- Ordelman e.a. 2007 – R. Ordelman e.a., 'TwNC: a Multifaceted Dutch News Corpus'. In: *ELRA Newsletter* 12 (2007) 3-4, p. 4-7.
- Ortony & Turner 1990 – A. Ortony & J.T. Terence, 'What's basic about basic emotions?' In: *Psychological review* 97 (1990) 3, p. 315-331.
- Ortony, Clore & Collins 1988 – A. Ortony, G.L. Clore & A. Collins, *The Cognitive Structure of Emotions*. Cambridge, 1988.
- Pagel, Atkinson & Meade 2007 – M. Pagel, Q.D. Atkinson & A. Meade, 'Frequency of word-use predicts rates of lexical evolution throughout Indo-European history'. In: *Nature* 449 (2007) 7163, p. 717-720.
- Peirsman 2008 – Y. Peirsman, *Demo gerelateerde woorden*. Leuven, 2008. <https://perswww.kuleuven.be/~u0042527/demo.html>; geraadpleegd op 8 maart 2012.
- Peirsman, Geeraerts & Speelman 2015 – Y. Peirsman, D. Geeraerts & D. Speelman, 'The corpus-based identification of cross-lexical synonyms in pluricentric languages'. In: *International Journal of Corpus Linguistics* 20 (2015) 1, p. 54-80.
- Permentier 2004 – L. Permentier, 'De Nederlander praat, de Vlaming luistert. Interview met Marinel Gerritsen en Marie-Thérèse Claes'. In: *Taalschrift*. <http://taalschrift.org/reportage/000565.html>; geraadpleegd op 15 juli 2016.
- Plamper 2015 – J. Plamper, *The History of Emotions. An Introduction* (English translation of *Geschichte und Gefühl. Grundlagen der Emotionsgeschichte*). Oxford, 2015.
- Plutchik 1980 – R. Plutchik, *Emotion: A Psychoevolutionary Synthesis*. New York, 1980.
- R Core Team 2014 – R Core Team, *R: A Language and Environment for Statistical Computing*. Vienna, 2014 (<http://www.r-project.org/>).
- Soares da Silva 2010 – A. Soares da Silva, 'Measuring and parameterizing lexical convergence and divergence between European and Brazilian Portuguese'. In: D. Geeraerts, G. Kristiansen & Y. Peirsman (red.), *Advances in Cognitive Sociolinguistics*. Berlin/New York, 2010, p. 41-83.
- Soares da Silva 2014 – A. Soares da Silva, 'Measuring and comparing the use and success of loanwords in Portugal and Brazil: A corpus-based and concept-based sociolectometrical approach'. In: E. Zenner & G. Kristiansen, *New Perspectives on Lexical Borrowing*. Boston/Berlin, 2014, p. 101-141.

- Soares da Silva 2015 – A. Soares da Silva, 'Competition of synonyms through time: Conceptual and social salience factors and their interrelations'. In: *Catalan Journal of Linguistics* 14 (2015), p. 199-218.
- Soriano 2013 – C. Soriano, 'Linguistic theories of lexical meaning'. In: Fontaine, Scherer & Soriano 2013, p. 63-79.
- Soriano e.a. 2013 – C. Soriano e.a., 'Types of anger in Spanish and Russian'. In: Fontaine, Scherer & Soriano 2013, p. 339-352.
- Speelman & Geeraerts 2008 – D. Speelman & D. Geeraerts, 'The role of concept characteristics in lexical dialectometry'. In: *International Journal of Humanities and Arts Computing* 2 (2008) 1-2, p. 221-242.
- Speelman, Grondelaers & Geeraerts 2003 – D. Speelman, S. Grondelaers & D. Geeraerts, 'Profile-based linguistic uniformity as a generic method for comparing language varieties'. In: *Computers and the Humanities* 37 (2003), p. 317-337.
- Strappavara & Valitutti 2004 – C. Strapparava & A. Valitutti, 'WordNet Affect: An Affective Extension of WordNet'. In: M.T. Lino e.a. (red.), *Proceedings of the 4th International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC)*, Lisbon, 2004. Paris, 2004, p. 1083-1086.
- Tjong Kim Sang 2008 – E.F. Tjong Kim Sang, *Cornetto Dutch Set Demo*. Groningen, 2008. <http://ifarm.nl/cgi-bin/setdemo.cgi> (geraadpleegd op 8 maart 2012).
- Vainik 2002 – E. Vainik, 'Emotions, emotion terms and emotion concepts in an Estonian folk model'. In: *Frames* 6 (2002) 4, p. 322-341.
- Van Hoof & Jaspers 2012 – S. Van Hoof & J. Jaspers, 'Hyperstandaardisering'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 128 (2012) 2, p. 97-125.
- Wierzbicka & Harkins 2001 – A. Wierzbicka & J. Harkins, 'Introduction'. In: J. Harkins & A. Wierzbicka (red.), *Emotions in Crosslinguistic Perspective*. Berlin, 2001, p. 1-34.
- Zenner, Speelman & Geeraerts 2012 – E. Zenner, D. Speelman & D. Geeraerts, 'Cognitive Sociolinguistics meets loanword research: Measuring variation in the success of anglicisms in Dutch'. In: *Cognitive Linguistics* 23 (2012) 4, p. 749-792.

Adres van de auteurs

KU Leuven

QLVL | Taalkunde

Blijde-Inkomststraat 21 (B 3308)

3000 Leuven België

jocelyne.daems@kuleuven.be, eline.zenner@kuleuven.be en

dirk.geeraerts@kuleuven.be

Appendix 1: Concepten en termen uit de krantencorpora

Overzicht van de concepten (met absolute frequentie) uit de drie velden emotie, ICT, en verkeer met alle alternatieve lexicalisering die gebruikt zijn in de analyses.

Veld	Woordsoort	Concept	Term	Absolute frequentie	
				BE	NL
emotie	BN	afkerig	afkerig	557	158
emotie	BN	afkerig	huiverig	230	569
emotie	BN	afkerig	wars	717	571
emotie	BN	alert	aandachtig	715	208
emotie	BN	alert	alert	1874	1124
emotie	BN	alert	attent	1294	340
emotie	BN	alert	geconcentreerd	18	8
emotie	BN	alert	nauwlettend	104	44
emotie	BN	alert	oplettend	196	219
emotie	BN	alert	opmerkzaam	93	65
emotie	BN	alert	waakzaam	1072	273
emotie	BN	alert	wakker	94	130
emotie	BN	arrogant	aanmatigend	143	105
emotie	BN	arrogant	arrogant	2606	1562
emotie	BN	arrogant	hautain	490	132
emotie	BN	arrogant	hooghartig	398	261
emotie	BN	arrogant	hoogmoedig	153	93
emotie	BN	arrogant	hovaardig	23	16
emotie	BN	arrogant	laatdunkend	255	185
emotie	BN	arrogant	opgeblazen	22	125
emotie	BN	arrogant	opschepperig	15	13
emotie	BN	arrogant	pretentius	846	360
emotie	BN	arrogant	verwaand	280	70
emotie	BN	arrogant	zelfgenoegzaam	398	280
emotie	BN	arrogant	zelfingenomen	317	168
emotie	BN	arrogant	zelfvoldaan	204	104
emotie	BN	bang	angstig	1730	1382
emotie	BN	bang	angstvallig	707	257
emotie	BN	bang	bang	21125	13071
emotie	BN	bang	bangelijk	126	43
emotie	BN	bang	bevreesd	607	449

Veld	Woord- soort	Concept	Term	Absolute frequentie	
				BE	NL
emotie	BN	bang	schrikachtig	6	21
emotie	BN	betrouwbaar	betrouwbaar	1269	928
emotie	BN	betrouwbaar	bonafide	275	135
emotie	BN	blij	blij	19005	10284
emotie	BN	blij	blijde	201	221
emotie	BN	blij	blijmoedig	102	280
emotie	BN	blij	jolig	145	124
emotie	BN	blij	monter	293	526
emotie	BN	blij	opgeruimd	1232	496
emotie	BN	blij	opgetogen	2203	868
emotie	BN	blij	opgewekt	1173	1431
emotie	BN	blij	verheugd	1216	908
emotie	BN	blij	vreugdevol	176	103
emotie	BN	blij	vrolijk	8709	5806
emotie	BN	boos	boos	10605	6479
emotie	BN	boos	kwaad	4580	1740
emotie	BN	boos	laaiend	20	46
emotie	BN	boos	nijdig	334	164
emotie	BN	boos	pissig	122	102
emotie	BN	boos	razend	931	281
emotie	BN	boos	toornig	5	5
emotie	BN	boos	verbolgen	1159	485
emotie	BN	boos	vertoornd	23	9
emotie	BN	boos	woedend	3567	3399
emotie	BN	boos	woest	1043	344
emotie	BN	boos	ziedend	337	131
emotie	BN	ernstig	ernstig	11235	3012
emotie	BN	ernstig	serieus	6836	13983
emotie	BN	gedreven	bevlogen	457	475
emotie	BN	gedreven	bezield	1096	418
emotie	BN	gedreven	fanatiek	1914	1501
emotie	BN	gedreven	gedreven	3395	1501
emotie	BN	gedreven	gemotiveerd	2300	865
emotie	BN	hoffelijk	attent	324	104
emotie	BN	hoffelijk	behulpzaam	575	539

Veld	Woord- soort	Concept	Term	Absolute frequentie	
				BE	NL
emotie	BN	hoffelijk	beleefd	14979	1290
emotie	BN	hoffelijk	galant	338	97
emotie	BN	hoffelijk	hoffelijk	563	213
emotie	BN	hoffelijk	hoofs	66	46
emotie	BN	hoffelijk	ridderlijk	19	10
emotie	BN	hoffelijk	wellevend	8	29
emotie	BN	meedogenloos	genadeloos	2547	1223
emotie	BN	meedogenloos	meedogenloos	1914	1209
emotie	BN	meedogenloos	onbarmhartig	194	270
emotie	BN	meedogenloos	ongenadig	1036	201
emotie	BN	meelevend	barmhartig	132	95
emotie	BN	meelevend	begaan	1525	134
emotie	BN	meelevend	deelnemend	17	9
emotie	BN	meelevend	medelevend	51	19
emotie	BN	meelevend	medelijdend	31	31
emotie	BN	meelevend	meelevend	101	143
emotie	BN	moedig	dapper	1715	1206
emotie	BN	moedig	flink	186	237
emotie	BN	moedig	kloek	32	55
emotie	BN	moedig	koen	123	50
emotie	BN	moedig	moedig	3060	1065
emotie	BN	moedig	onbevreesd	114	64
emotie	BN	moedig	onversaagd	133	27
emotie	BN	moedig	onverschrokken	317	243
emotie	BN	moedig	onvervaard	165	57
emotie	BN	moedig	stout	16	7
emotie	BN	moedig	stoutmoedig	328	105
emotie	BN	prikkelbaar	geïrriteerd	12	5
emotie	BN	prikkelbaar	geprikkeld	459	657
emotie	BN	prikkelbaar	korzelig	108	94
emotie	BN	prikkelbaar	kregel	5	11
emotie	BN	prikkelbaar	kregelig	180	33
emotie	BN	prikkelbaar	kribbig	153	105
emotie	BN	prikkelbaar	kriegel	5	22
emotie	BN	prikkelbaar	lichtgeraakt	66	23

Veld	Woord- soort	Concept	Term	Absolute frequentie	
				BE	NL
emotie	BN	prikkelbaar	prikkelbaar	159	50
emotie	BN	prikkelbaar	wrevelig	63	20
emotie	BN	streng	nauwgezet	17	10
emotie	BN	streng	precies	85	58
emotie	BN	streng	rigide	495	544
emotie	BN	streng	rigoureux	680	731
emotie	BN	streng	streng	20334	9083
emotie	BN	streng	strikt	2581	564
emotie	BN	uitbundig	begeesterd	158	55
emotie	BN	uitbundig	enthousiast	11260	5740
emotie	BN	uitbundig	geestdriftig	357	255
emotie	BN	uitbundig	jolig	33	51
emotie	BN	uitbundig	uitbundig	1996	72
emotie	BN	uitbundig	uitgelaten	419	421
emotie	BN	uitbundig	uitzinnig	380	137
emotie	BN	verbaasd	verbaasd	5079	3686
emotie	BN	verbaasd	verbluft	198	114
emotie	BN	verbaasd	verrast	8285	3352
emotie	BN	verbaasd	verstomd	635	98
emotie	BN	verbaasd	verwonderd	1081	301
emotie	BN	verdrietig	bedroefd	348	287
emotie	BN	verdrietig	droef	668	341
emotie	BN	verdrietig	droefgeestig	112	61
emotie	BN	verdrietig	droevig	1193	904
emotie	BN	verdrietig	mistroostig	225	97
emotie	BN	verdrietig	neerslachtig	137	58
emotie	BN	verdrietig	terneergeslagen	45	20
emotie	BN	verdrietig	treurig	1285	2227
emotie	BN	verdrietig	triest	3504	1389
emotie	BN	verdrietig	triestig	246	11
emotie	BN	verdrietig	verdrietig	646	879
emotie	BN	verlegen	bedeesd	315	170
emotie	BN	verlegen	beschroomd	66	91
emotie	BN	verlegen	bleu	19	26
emotie	BN	verlegen	schroomvallig	36	11

Veld	Woord- soort	Concept	Term	Absolute frequentie	
				BE	NL
emotie	BN	verlegen	schuchter	1018	361
emotie	BN	verlegen	schuw	199	170
emotie	BN	verlegen	timide	440	309
emotie	BN	verlegen	verlegen	1891	1248
emotie	BN	wantrouwig	achterdochtig	509	267
emotie	BN	wantrouwig	argwanend	670	382
emotie	BN	wantrouwig	paranoïde	23	28
emotie	BN	wantrouwig	wantrouwend	93	266
emotie	BN	wantrouwig	wantrouwig	984	224
emotie	ZN	afschuw	afgrijzen	629	446
emotie	ZN	afschuw	afkeer	2887	1947
emotie	ZN	afschuw	afschuw	744	567
emotie	ZN	afschuw	aversie	560	212
emotie	ZN	afschuw	walging	339	251
emotie	ZN	afschuw	weezin	660	860
emotie	ZN	angst	angst	14843	9879
emotie	ZN	angst	bangheid	5	13
emotie	ZN	angst	schrik	6609	1715
emotie	ZN	angst	vrees	34969	2991
emotie	ZN	berouw	berouw	516	312
emotie	ZN	berouw	spijt	4195	2454
emotie	ZN	berouw	wroeging	368	176
emotie	ZN	desinteresse	apathie	349	227
emotie	ZN	desinteresse	desinteresse	392	314
emotie	ZN	desinteresse	onverschilligheid	1353	855
emotie	ZN	ellende	ellende	5262	3628
emotie	ZN	ellende	kommer	26	6
emotie	ZN	ellende	miserie	1938	28
emotie	ZN	ellende	misère	485	981
emotie	ZN	geestdrift	begeestering	109	25
emotie	ZN	geestdrift	bezieling	542	332
emotie	ZN	geestdrift	elan	1325	615
emotie	ZN	geestdrift	enthousiasme	6473	2808
emotie	ZN	geestdrift	geestdrift	506	277
emotie	ZN	geestdrift	vuur	592	495

Veld	Woord- soort	Concept	Term	Absolute frequentie	
				BE	NL
emotie	ZN	gezelligheid	gemoedelijkheid	155	87
emotie	ZN	gezelligheid	gezelligheid	1091	749
emotie	ZN	gezelligheid	huis(e)lijkheid	172	84
emotie	ZN	gezelligheid	innigheid	24	9
emotie	ZN	gezelligheid	intimiteit	875	447
emotie	ZN	gezelligheid	knusheid	39	35
emotie	ZN	gezelligheid	vertrouwelijkheid	42	56
emotie	ZN	harmonie	eendracht	222	101
emotie	ZN	harmonie	eenheid	3292	3365
emotie	ZN	harmonie	eensgezindheid	1566	418
emotie	ZN	harmonie	harmonie	1649	1042
emotie	ZN	oprechtheid	eerlijkheid	1841	713
emotie	ZN	oprechtheid	oprechtheid	460	290
emotie	ZN	schaamte	gêne	1272	935
emotie	ZN	schaamte	schaamte	1915	1247
emotie	ZN	schaamte	schaamtegevoel	117	37
emotie	ZN	teleurstelling	deceptie	16	214
emotie	ZN	teleurstelling	desillusie	323	212
emotie	ZN	teleurstelling	ontgoocheling	3995	220
emotie	ZN	teleurstelling	teleurstelling	2070	2685
emotie	ZN	verbazing	bevreemding	68	117
emotie	ZN	verbazing	verbazing	5091	3572
emotie	ZN	verbazing	verrassing	1891	834
emotie	ZN	verbazing	verwondering	1872	634
emotie	ZN	verdriet	droefenis	247	148
emotie	ZN	verdriet	droefheid	363	161
emotie	ZN	verdriet	leed	25297	15363
emotie	ZN	verdriet	smart	224	150
emotie	ZN	verdriet	treurigheid	82	159
emotie	ZN	verdriet	treurnis	302	212
emotie	ZN	verdriet	triestheid	74	22
emotie	ZN	verdriet	triestigheid	10	6
emotie	ZN	verdriet	verdriet	5023	3069
emotie	ZN	vertwijfeling	radeloosheid	177	129
emotie	ZN	vertwijfeling	vertwijfeling	512	252

Veld	Woord- soort	Concept	Term	Absolute frequentie	
				BE	NL
emotie	ZN	vertwijfeling	wanhoop	3197	1821
emotie	ZN	vitaliteit	dynamiek	2767	1144
emotie	ZN	vitaliteit	levendigheid	179	173
emotie	ZN	vitaliteit	vitaliteit	620	492
emotie	ZN	vreugde	blijdschap	590	542
emotie	ZN	vreugde	blijheid	136	54
emotie	ZN	vreugde	blijmoedigheid	22	51
emotie	ZN	vreugde	jolijt	35	35
emotie	ZN	vreugde	opgeruimdheid	6	6
emotie	ZN	vreugde	opgetogenheid	9	46
emotie	ZN	vreugde	opgewektheid	49	73
emotie	ZN	vreugde	vreugde	3910	2035
emotie	ZN	vreugde	vrolijkheid	532	482
emotie	ZN	weifeling	aarzelings	676	887
emotie	ZN	weifeling	besluiteloosheid	131	68
emotie	ZN	weifeling	twijfel	5039	3694
emotie	ZN	weifeling	weifeling	10	9
emotie	ZN	woede	boosheid	844	602
emotie	ZN	woede	gramschap	78	70
emotie	ZN	woede	kwaadheid	231	94
emotie	ZN	woede	razernij	392	336
emotie	ZN	woede	toorn	447	303
emotie	ZN	woede	woede	7002	4901
emotie	ZN	zelfdiscipline	zelfbeheersing	311	302
emotie	ZN	zelfdiscipline	zelfdiscipline	211	92
emotie	ZN	zenuwachtigheid	nervositeit	777	325
emotie	ZN	zenuwachtigheid	zenuwachtigheid	682	18
ICT	ZN	beeldscherm	beeldscherm	424	545
ICT	ZN	beeldscherm	computerscherm	830	207
ICT	ZN	bijlage	attachment	83	34
ICT	ZN	bijlage	bijlage	27	59
ICT	ZN	bijlage	bijvoegsel	10	8
ICT	ZN	blogger	blogger	313	17
ICT	ZN	blogger	weblogger	38	15
ICT	ZN	bureaublad	bureaublad	54	17

Veld	Woord-soort	Concept	Term	Absolute frequentie	
				BE	NL
ICT	ZN	bureaublad	desktop	13	12
ICT	ZN	chip	chip	1861	1396
ICT	ZN	chip	computerchip	447	182
ICT	ZN	chip	microchip	225	59
ICT	ZN	database	databank	2384	789
ICT	ZN	database	database	866	615
ICT	ZN	e-mail	e(-)mail	9207	1559
ICT	ZN	e-mail	e(-)mailbericht	104	42
ICT	ZN	e-mail	elektronischepost	229	106
ICT	ZN	e-mail	mail	2564	283
ICT	ZN	e-mail	mailbericht	25	8
ICT	ZN	gsm	draagbare telefoon	174	66
ICT	ZN	gsm	gsm	11443	1108
ICT	ZN	gsm	mobiel	19	55
ICT	ZN	gsm	mobiele telefoon	2678	3930
ICT	ZN	gsm	mobieltje	619	1209
ICT	ZN	gsm	zaktelefoon	249	375
ICT	ZN	hacker	computerkraker	98	56
ICT	ZN	hacker	hacker	1399	738
ICT	ZN	ICT	ICT	397	691
ICT	ZN	ICT	informatie- en communicatie-technologie	302	297
ICT	ZN	ICT	informatie-technologie	745	622
ICT	ZN	internetprovider	internetaanbieder	293	702
ICT	ZN	internetprovider	internetprovider	872	598
ICT	ZN	internetprovider	provider	1049	1015
ICT	ZN	laptop	draagbare computer	390	49
ICT	ZN	laptop	draagbare pc	74	10
ICT	ZN	laptop	laptop	1835	860
ICT	ZN	laptop	notebook	218	43
ICT	ZN	laptop	schootcomputer	32	57
ICT	ZN	link	hyperlink	120	85
ICT	ZN	link	link	1772	316

Veld	Woord- soort	Concept	Term	Absolute frequentie	
				BE	NL
ICT	ZN	luidspreker	box	638	94
ICT	ZN	luidspreker	geluidsbox	37	57
ICT	ZN	luidspreker	luidspreker	1456	690
ICT	ZN	mailinglist	mailinglijst	38	14
ICT	ZN	mailinglist	mailinglist	20	13
ICT	ZN	startpagina	homepage	328	385
ICT	ZN	startpagina	startpagina	133	66
ICT	ZN	telecommunicatie	telecom	722	399
ICT	ZN	telecommunicatie	telecommunicatie	1034	675
ICT	ZN	toetsenbord	keyboard	15	19
ICT	ZN	toetsenbord	toetsenbord	712	472
ICT	ZN	wachtwoord	password	33	15
ICT	ZN	wachtwoord	wachtwoord	43	266
ICT	ZN	webcam	web()camera	70	16
ICT	ZN	webcam	webcam	595	209
ICT	ZN	webmaster	webbeheerder	10	6
ICT	ZN	webmaster	webmaster	338	107
ICT	ZN	webmaster	websitebeheerder	9	8
ICT	ZN	website	site	13341	6644
ICT	ZN	website	website	23314	9666
ICT	ZN	website	webstek	1514	38
ICT	ZN	webwinkelier	e-tailer	29	20
ICT	ZN	webwinkelier	internetwinkelier	8	6
verkeer	ZN	afrit	afrit	1438	171
verkeer	ZN	afrit	afslag	215	336
verkeer	ZN	afrit	uitrit	208	13
verkeer	ZN	ambulance	ambulance	1231	935
verkeer	ZN	ambulance	ziekenauto	10	43
verkeer	ZN	ambulance	ziekenwagen	804	49
verkeer	ZN	auto	auto	43648	26067
verkeer	ZN	auto	automobiel	179	178
verkeer	ZN	auto	personenauto	329	588
verkeer	ZN	auto	personenwagen	1564	147
verkeer	ZN	auto	wagen	25547	1267
verkeer	ZN	autosnelweg	autobaan	22	40

Veld	Woord- soort	Concept	Term	Absolute frequentie	
				BE	NL
verkeer	ZN	autosnelweg	autosnelweg	2247	190
verkeer	ZN	autosnelweg	snelweg	3694	2664
verkeer	ZN	bestelwagen	bestelauto	45	111
verkeer	ZN	bestelwagen	bestelbus	25	87
verkeer	ZN	bestelwagen	bestelwagen	1946	116
verkeer	ZN	bestelwagen	camionette	89	6
verkeer	ZN	bus	autobus	601	133
verkeer	ZN	bus	bus	18004	6454
verkeer	ZN	cabriolet	cabrio	306	36
verkeer	ZN	cabriolet	cabriolet	113	59
verkeer	ZN	cabriolet	convertible	9	8
verkeer	ZN	fiets	fiets	12116	6054
verkeer	ZN	fiets	rijwiel	124	164
verkeer	ZN	fiets	tweewieler	216	13
verkeer	ZN	fiets	velo	31	13
verkeer	ZN	kruispunt	kruising	63	128
verkeer	ZN	kruispunt	kruispunt	3751	557
verkeer	ZN	metrotrein	metro	3003	981
verkeer	ZN	metrotrein	metrotrein	78	32
verkeer	ZN	metrotrein	ondergrondse	132	83
verkeer	ZN	motor	motor	2433	898
verkeer	ZN	motor	motorfiets	1380	309
verkeer	ZN	passagierstrein	passagierstrein	167	58
verkeer	ZN	passagierstrein	personentrein	5	19
verkeer	ZN	passagierstrein	trein	15536	10353
verkeer	ZN	ringweg	ring	2894	156
verkeer	ZN	ringweg	ringweg	293	189
verkeer	ZN	ringweg	rondweg	28	96
verkeer	ZN	verkeers- knooppunt	knooppunt	53	122
verkeer	ZN	verkeers- knooppunt	verkeers- knooppunt	64	9
verkeer	ZN	voetpad	stoep	1498	1401
verkeer	ZN	voetpad	trottoir	1190	341
verkeer	ZN	voetpad	voetpad	1186	52
verkeer	ZN	vrachtwagen	camion	104	5

Veld	Woord- soort	Concept	Term	Absolute frequentie	
				BE	NL
verkeer	ZN	vrachtwagen	truck	1680	626
verkeer	ZN	vrachtwagen	vrachtauto	130	538
verkeer	ZN	vrachtwagen	vrachtwagen	11658	3422
verkeer	ZN	zebrapad	oversteekplaats	205	12
verkeer	ZN	zebrapad	zebra	9	12
verkeer	ZN	zebrapad	zebrapad	514	74

De interne uniformiteitsgegevens voor de kledingtermen zijn gedetailleerd gedocumenteerd in Daems, Heylen & Geeraerts (2015).

Appendix 2: Bronnenlijst normatieve werken

Overzicht van de werken die geraadpleegd zijn om de normatieve adviezen voor de emotie-termen op te zoeken. De werken van voor 1986 zijn opgenomen in Geerts & Smedts (1986).

- Geerts & Smedts 1986 – G. Geerts & W. Smedts (red.), *Wegwijzer: cumulatief register op taalzuiverings- en taalbeheersingsuitgaven*. Vierde druk. Leuven, 1986.
- Buyse & Penninckx 1997 – P. Buyse & W. Penninckx, *Verzorgd taalgebruik*. Heule, 1997.
- Cockx 1981 – P. Cockx, *Standaard gids voor goed Nederlands*. Antwerpen, 1981.
- De Clerck 1981 – W. De Clerck, *Nijhoffs Zuidnederlands woordenboek*. 's-Gravenhage, 1981.
- Florquin 1967 – J. Florquin, *Hier spreekt men Nederlands. Taaltips voor iedereen. Deel 1*. Hasselt, 1967.
- Florquin 1968 – J. Florquin, *Hier spreekt men Nederlands. Taaltips voor iedereen. Deel 2*. Hasselt, 1968.
- Florquin 1971 – J. Florquin, *Hier spreekt men Nederlands. Taaltips voor iedereen. Deel 3*. Hasselt, 1971.
- Florquin 1972 – J. Florquin, *Hier spreekt men Nederlands. Taaltips voor iedereen. Deel 4*. Hasselt, 1972.
- Galle 1970 – M. Galle, *Voor wie haar soms geweld aandoet: radiotaalwenken*. Hasselt, 1970.
- Galle 1974 – M. Galle, *Voor wie haar soms geweld aandoet: radiotaalwenken*. Hasselt, 1974.
- Galle 1976 – M. Galle, *Voor wie haar soms geweld aandoet: radiotaalwenken*. Hasselt, 1976.
- Geysels & Scheer 1967 – L. Geysels S.J. & L. Scheer, *Verzorgde schooltaal: een naslag- en oefenboekje over schooltermen in het ABN ten dienst van toekomstige onderwijskrachten*. Tweede druk. Leuven, 1967.
- Grauls 1960 – J. Grauls, *Onze taal. Taalkundige kroniekjes verzameld en ingeleid door Robert Roemans en Hilda van Assche*. Robert Roemans & Hilda van Assche (red.). Hasselt, 1960.
- Grauls 1960 – J. Grauls, *Goed Nederlands in handel en economie. Uitgave verzorgd en ingeleid door Robert Roemans en Hilda van Assche*. Robert Roemans & Hilda van Assche (red.). Hasselt, 1961.
- Grauls 1960 – J. Grauls, *Onze taal II. Taalkundige kroniekjes verzameld en ingeleid door Robert Roemans en Hilda van Assche*. Robert Roemans & Hilda van Assche (red.). Hasselt, 1962.
- Grauls 1960 – J. Grauls, *Taal-cocktail. Taalkundige kroniekjes verzameld en ingeleid door Robert Roemans en Hilda van Assche*. Robert Roemans & Hilda van Assche (red.). Hasselt, 1966.
- Heidbuchel & Van Weverburg 1971 – H.J.P. Heidbuchel & J. Van Weverburg, *Goed Nederlands in het onderwijs*. Tweede editie. Hasselt, 1971.
- Heidbuchel 1975a – H.J.P. Heidbuchel, *Correct Nederlands voor alledag*. Elfde editie. Hasselt, 1975.
- Heidbuchel 1975b – H.J.P. Heidbuchel, *Hoe zeg en schrijf ik het? Alfabetisch gerangschikte richtlijnen voor een zuiver taalgebruik*. Veertiende editie. Hasselt, 1975.
- Theissen 1978 – S. Theissen, *Germanismen in het Nederlands*. Derde editie. Hasselt, 1978.

- Van Avermaet & Fraeters 1969 – A. Van Avermaet & F. Fraeters, *Taalprijkes 1. ABC voor talenken-
nis*. Brussel, 1969.
- Van Haver 1982 – J. Van Haver, *Correcte rechtstaal: kleine gids voor goed taalgebruik in recht en be-
stuur*. (Brussel, 1982.
- van Nierop 1962 – M.J.L. van Nierop, *De taal waarmee wij leven. Een eerste verzameling ‘Taaltuin-
tjes’*. Antwerpen, 1962.
- van Nierop 1963 – M.J.L. van Nierop, *De taal als tuin en wildernis*. Antwerpen, 1963.
- van Nierop 1964 – M.J.L. van Nierop, *Woordjes sprokkelen*. Antwerpen, 1964.
- van Nierop 1968 – M.J.L. van Nierop, *Woorden vertellen geschiedenis*. Hasselt, 1968.
- van Nierop 1975 – M.J.L. van Nierop, *Nieuwe woorden*. Hasselt, 1975.
- van Nierop 1976 – M.J.L. van Nierop, *Nieuwe woordenboek*. Hasselt, 1976.
- van Nierop 1977 – M.J.L. van Nierop, *Honderd taaie belgicismen*. Hasselt, 1977.
- van Nierop 1978 – M.J.L. van Nierop, *Nog honderd hardnekkige belgicismen. Verzameling van Taal-
tuinen en andere bijdragen*. Hasselt, 1978.
- Koops e.a. 2005 – B.-J. Koops e.a., ‘2400 x liever Nederlands. Woordenlijst onnodig Engels’. *Stich-
ting Nederlands*, 2005.
- Theissen & Debrabandere 2004 – S. Theissen & P. Debrabandere, *Woordenboek voor correct taalge-
bruik*. Derde editie. Deurne, 2004.

Appendix 3: Bronnenlijst datering emotietermen

Overzicht van de werken die geraadpleegd zijn om de datering van de emotietermen te be-
palen.

- Calisch & Calisch 1864 – I.M. Calisch & N.S. Calisch (red.), *Nieuw Woordenboek der Nederland-
sche Taal*. Tiel, 1864. CD-Rom bij de veertiende editie, 2005.
- DBNL 2016 – Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (DBNL). *Koninklijke Bibliotheek*.
2016. <http://dbnl.org/>.
- De Boer 1999 – T. de Boer (red.), *Koenen Woordenboek Nederlands*. Dertigste editie. Utrecht, 1999.
- Den Boon & Geeraerts 2005 – T. den Boon & D. Geeraerts (red.), *Van Dale Groot Woordenboek van
de Nederlandse Taal*. Veertiende druk. Utrecht/Antwerpen, 2005.
- Drewes 1976 – J.B. Drewes (red.), *Verklarend handwoordenboek der Nederlandsche taal, (tevens
vreemde-woordentolk)*. Zevenentwintigste editie. Groningen, 1976.
- Drewes 1986 – J.B. Drewes (red.), *Wolters' woordenboek eigentijs Nederlands: Grote Koenen*. Gro-
ningen, 1986.
- Endepols 1966 – H.J.E. Endepols (red.), *Verklarend handwoordenboek der Nederlandsche taal, (te-
vens vreemde-woordentolk)*. Zesentwintigste editie. Groningen, 1966.
- Geerts & Heestermans 1984 – G. Geerts & H. Heestermans (red.), *Groot woordenboek der Neder-
landse taal*. Elfde editie. Utrecht, 1984.
- Geerts & Heestermans 1995 – G. Geerts & H. Heestermans (red.), *Van Dale groot woordenboek der
Nederlandse taal*. Twaalfde editie. Utrecht, 1995.
- Geerts & Den Boon 1999 – G. Geerts & T. den Boon (red.), *Groot woordenboek der Nederlandse
taal*. Dertiende editie. Utrecht, 1999.
- Koenen 1911 – M.J. Koenen (red.), *Verklarend handwoordenboek der Nederlandsche taal, (tevens
woordentolk) vooral ten dienste van het onderwijs*. Negende editie. Groningen, 1911.
- Kruyskamp & De Tollenaere 1950 – C.H.A. Kruyskamp & F. de Tollenaere (red.), *Van Dale's nieuw
groot woordenboek der Nederlandse taal*. Zevende editie. 's-Gravenhage, 1950.
- Kruyskamp 1961 – C.H.A. Kruyskamp (red.), *Groot woordenboek der Nederlandse taal*. Achtste
editie. 's-Gravenhage, 1961.
- Kruyskamp 1976 – C.H.A. Kruyskamp (red.), *Groot woordenboek der Nederlandse taal*. Tiende edi-
tie. 's-Gravenhage, 1976.
- Philippa e.a. 2003-2009 – M. Philippa, F. Debrabandere, A. Quak, T.H. Schoonheim & N. van der
Sijs (red.), *Etymologisch woordenboek van het Nederlands*. Amsterdam, 2003-2009.
- Pijnenburg e.a. 2000 – W.J.J. Pijnenburg e.a. (red.), *Vroegmiddelnederlands woordenboek (VMNW)*.
*Woordenboek van het Nederlands van de dertiende eeuw in hoofdzaak op basis van het Corpus-
Gysseling*. Online editie. Leiden, 2000.

- Pijenburg e.a. 2009 – W.J.J. Pijenburg e.a. (red.), *Oudnederlands woordenboek (ONW) online*. Leiden, 2009.
- Van Dale 1884 – J.H. van Dale (red.), *Nieuw woordenboek der Nederlandsche taal*. Derde editie. 's-Gravenhage, 1884.
- Van der Sijs 2001 – N. van der Sijs (red.), *Chronologisch woordenboek*. Amsterdam, 2001.
- Van Malssen jr. 1914 – P.J. van Malssen jr. (red.), *Van Dale's groot woordenboek der Nederlandsche taal*. Vijfde editie. 's-Gravenhage, 1914.
- Van Malssen jr. 1924 – P.J. van Malssen jr. (red.), *Van Dale's groot woordenboek der Nederlandsche taal*. Zesde editie. 's-Gravenhage, 1924.
- Van Veen & Van der Sijs 1997 – P.A.F. van Veen & N. van der Sijs (red.), *Van Dale Etymologisch woordenboek*. Utrecht/Antwerpen, 1997.
- Verwijs & Verdam 1885-1929 – E. Verwijs & J. Verdam (red.), *Middelnederlandsch woordenboek (MNW)*. 's-Gravenhage, 1885-1929. Online editie.

Indienen van kopij

Kopij wordt bij voorkeur ingediend als attachment bij een e-mail. Bij toesturing via gewone post dient de kopij te worden ingeleverd op twee prints, met vermelding van het aantal woorden. Behoud altijd zelf een kopie van de kopij.

Door de redactie aanvaarde kopij geldt als definitieve tekst. Wijzigingen in de drukproeven, anders dan verbeteringen van zetfouten, kunnen de auteur in rekening worden gebracht door de uitgever.

Met het inleveren van kopij geeft de auteur toestemming voor digitale publicatie op de website van *TNTL* en van de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (DBNL).

Omvang

De maximale omvang van een artikel bedraagt 10.000 woorden, inclusief noten en bibliografie. Het artikel dient te beginnen met de titel en de auteursnaam, gevolgd door een samenvatting in het Engels van ten hoogste 100 woorden. Vermeld na de hoofdttekst het adres van de auteur. Indien gewenst kan ook het e-mailadres worden vermeld.

Een boekbeoordeling beslaat in de regel 750-1500 woorden. Deze begint met een titelbeschrijving van het besproken werk (uitgever, ISBN en prijs vermelden) en eindigt met de naam van de bespreker.

Richtlijnen voor het te hanteren verwijzingssysteem en voor de opmaak van de kopij zijn te vinden op de *TNTL*-website, www.tntl.nl.

Overdrukken

Auteurs van artikelen ontvangen 10 gratis overdrukken van hun bijdrage. Auteurs van een boekbeoordeling of een signalement ontvangen een elektronische overdruk van hun bespreking.

[T]he representation of emotion, particularly vehement emotions such as spiritual sorrow, extreme grief and desire for revenge challenges us to reconsider our preconceptions about the way in which we assume people understood the opposition between body and soul, reason and passion. Complicating the idea of a direct relationship between the available medical or moral-philosophical discourses on the nature of the passions and their literary expression, the representation of extreme emotion calls for more open, flexible reading strategies that give more leeway to tension or contradiction between different emotional discourses, and that acknowledges that the subversive potential of emotional excess can be celebrated, or politically exploited, as well as suppressed or contained.

